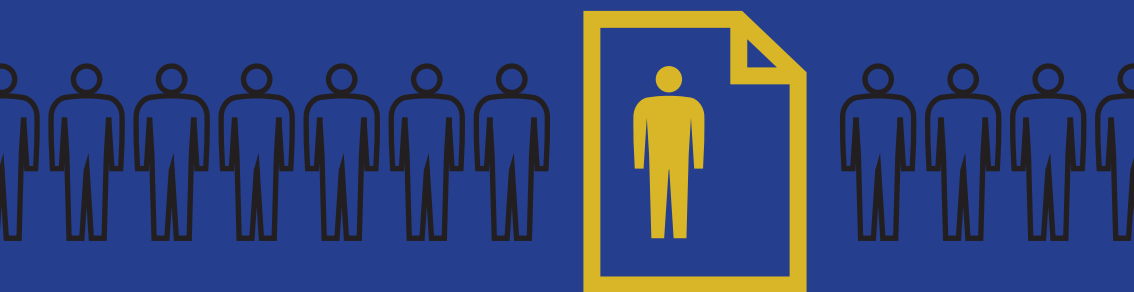

INFORME 2014

L'ESTAT DEL RACISME

A CATALUNYA

S.O.S. RACISME

pol·len
EDICIONS

Informe sobre l'Estat del Racisme a Catalunya 2014

Autoria: SOS Racisme Catalunya

Coordinació Edició: Alba Cuevas Barba

Equip de redacció: Cristina Bermúdez, Marilda Sueiras, Beatriu Guarro, Paula Civit, Alicia Rodríguez, Valeria Marcos

Primera edició: març 2015

© Dels textos: autores i autors identificats en cada text.

© D'aquesta edició: Pol·len edicions, sccl i SOS Racisme

La Plana, 10, 08032 Barcelona
www.pol-len.cat / info@pol-len.cat

Rambla Santa Mònica, 10 08002 Barcelona
www.sosracisme.org / sosracisme@sosracisme.org

ISBN: xxxxxxx

Dipòsit Legal: B 8951-2015

Disseny i maquetació: Jose Téllez

Impressió: El Tinter SAL (empresa certificada EMAS)

Imprès a Catalunya

Aquesta obra es distribueix sota una llicència *Creative Commons* en la modalitat de Reconeixement-
No comercial-Sense obres derivades. Consulten els seus atributs aquí:
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

“Cuando se atenta contra los derechos humanos de un ciudadano se está atentando contra los derechos de todos, independientemente de cual sea su nacionalidad”.

Gener 2015. Paraules de **Mariano Rajoy**,
president del govern de l'estat espanyol,
en el marc dels atemptats a París.

...o quan el **cinisme** es converteix en una manera de fer política

ÍNDEX

Introducció	7
Un punt de partida	9
<i>Breu anàlisi sociopolític del 2014 en clau de lluita contra el racisme i per la igualtat.</i>	
Vivències reals	17
<i>Breu anàlisi dels casos atesos al Servei d'Atenció i Denúncia per a víctimes de racisme durant el 2014</i>	
Articles per a la Reflexió	33

INTRODUCCIÓ

Aquesta és la sisena edició de l'informe anual sobre l'Estat del racisme a Catalunya que elaborem des de SOS Racisme Catalunya. Enguany, la possibilitat de tenir una part d'aquest informe impresa considerem que ens obria les portes a donar major visibilitat a un document d'anàlisi i denúncia de les diverses causes, manifestacions i situacions de racisme i xenofòbia que tenen lloc avui dia.

El document complet, així com també els informes que corresponen als anys anteriors es poden consultar a la nostra pàgina web www.sosracisme.org

L'elaboració de l'informe respon a tres finalitats principals.

- D'una banda, fer una denúncia pública de l'existència de discriminació i de racisme al nostre país. El primer pas per a solucionar un problema és fer-lo visible, cal conèixer les situacions de racisme per poder idear les eines i les estratègies per eradicar-lo.
- També respon a la necessitat de disposar d'un material de sensibilització social que permeti a la ciutadania a apropar-se a la defensa de la igualtat de drets i oportunitats i a la lluita contra el racisme.
- I finalment, vol esdevenir una eina que ajudi, tant a les institucions com a la ciutadania, a planificar accions i polítiques contra el racisme, partint de la presa de consciència que el racisme és una xacra de la nostra societat, perquè atempta contra els drets fonamentals de les persones, perquè és incompatible amb un estat de dret; i en definitiva, perquè no permet viure en igualtat i en harmonia.

L'informe complet està estructurat en 5 Blocs Temàtics: Racisme Institucional, Accés als Drets, Racisme Social, Extrema Dreta i Lluita Antiracista. Els continguts es treballen a través del Recull de premsa, els articles de reflexió, i la memòria del Servei d'Atenció i Denúncia per a víctimes de racisme i xenofòbia.

A la versió impresa hem volgut extreure aquells elements que poden facilitar l'anàlisi i la reflexió, de manera que comencem amb un anàlisi global, des de la perspectiva de Catalunya, dels fets que han marcat el 2014 pel que fa al racisme i la vulneració de drets humans. Continua amb un aterratge en lo concret, a partir d'un anàlisi dels casos que hem atès des del Servei d'Atenció a víctimes de racisme i xenofòbia; i a la part final, però central de la publicació, 8 articles que ens aporten més elements de reflexió.

Desitjant que sigui útil en la reflexió i en l'acció antiracista.

UN PUNT DE PARTIDA

Breu anàlisi sociopolític del 2014 en clau de lluita
contra el racisme i per la igualtat de drets

Des de diferents àmbits i espais sembla que va prenent forma la percepció que estem davant d'un canvi de cicle; creiem que aquesta visió també és encertada des de la perspectiva de la defensa dels drets humans i de la lluita antiracista. És important prendre consciència dels errors comesos, com a societat, per a emprendre nous camins que ens obrin altres horitzons, més justos i coherents amb la nostra lluita.

Els darrers mesos han estat marcats per la creació de noves fórmules i alternatives que pretenen avançar cap a un model de societat i de vida diferent, essent aquest un indicador que demostra, un cop més, que ens trobem davant d'un canvi d'època. Les fórmules del passat ja no funcionen i són múltiples les evidències del seu fracàs. Sobre aquestes qüestions volem remarcar:

- La crisi econòmica ha resultat ser un argument ideal per avalar el desmantellament de l'estat social i del benestar. Tot i que la retallada de drets ha estat generalitzada, s'ha acarnissat amb els col·lectius més vulnerables i desafavorits –entre els quals cal destacar el de les persones d'origen estranger i d'aquelles que pertanyen a minories ètniques–, i la distància econòmica que separa els sectors més rics dels més desafavorits econòmicament, s'eixampla cada cop més. Aquestes disparitats brutals suposaran conseqüències greus en les properes generacions, fent gairebé inviable la mobilitat social -que és un element imprescindible en la construcció d'una societat igualitària-, i fent més profunda la fractura social.
- El context de crisi econòmica porta lligat un augment de les tensions socials i de la sensació d'inseguretat, una situació fàcilment manipulable, sobretot si es compta amb un col·lectiu diana. En aquest cas les persones estrangeres i/o les minories ètniques han resultat un boc expiatori on abocar les culpes i les pors, i s'han convertit alhora en la víctima principal de la criminalització, que és el mecanisme que permet i justifica la seva exclusió. Aquesta criminalització, alimentada pel discurs de la por (delinqüència, invasió, escassetat de recursos, *ghihadisme*...) comporta una deshumanització de les persones, convertint-les en subjectes sense drets, i d'aquesta manera es justifica un tracte inhumà. Són exemples d'aquesta deshumanització el comportament policial a la frontera sud, la privació de llibertat en els centres d'internament o el fet de lligar de mans i peus una persona que serà deportada al seu país en els ben anomenats “vols de la vergonya”.
- D'altra banda, la no acceptació per part de les societats europees que els moviments migratoris no s'aturaran, que són globals, estructurals i irreversibles, impedeix que es gestionin com caldria, ja que la seva influència política, social i econòmica és immensa.

Tenint en compte aquests tres elements constatem que el model actual ha fracassat. Els instruments utilitzats fins ara no ens porten enlloc i no donen resposta a les necessitats actuals. En tenim un primer exemple en la Unió Europea, que insisteix a comportar-se com a *fortalesa* i a aplicar una política migratòria que s'ha demostrat que és un fracàs rotund. D'una banda, perquè no compleix els objectius per als quals va ser concebuda (es continuen traspasant les fronteres per molt complicades que siguin); i d'altra banda, per la seva greu responsabilitat en la mort de milers de persones.

Europa, que es vanta de ser bressol dels drets humans, incompleix constantment la declaració universal del 1948. Ho fa en molts àmbits, entre els quals destacarem la política econòmica de la Troika, la restricció de llibertats individuals en pro de la seguretat,... És molt important remarcar, per a la nostra anàlisi, dues qüestions íntimament relacionades: el dret d'asil i el dret de mobilitat. En aquest sentit ens preguntem on ha deixat Europa els suposats valors garants dels drets humans sobre els quals es va constituir.

En relació al dret d'asil i segons dades del 2013, dels aproximadament 45 milions de persones refugiades al món, Europa només en va rebre un 3%, repartides majoritàriament entre 5 dels 28 països (Alemanya, França, Suècia, Itàlia i Regne Unit), que tramiten el 70% d'aquestes sol·licituds (l'Estat espanyol tan sols va atendre un 1,3% dels refugiats assumits per la totalitat de la Unió Europea). Aquesta situació suposa la infracció d'una llei que obliga a oferir protecció a les víctimes de guerres, persecucions polítiques i desastres naturals. No donar refugi a les persones que el sol·liciten és una mostra més de racisme d'estat als països de la Unió Europea.

Per altra banda, un dret fonamental com el dret de mobilitat és vulnerat de forma sistemàtica, tot i estar reconegut internacionalment. No només es tracta de no garantir aquests drets, que és una obligació dels estats, sinó que la UE, en la seva política per evitar la mobilitat de les persones, vulnera els drets humans i és culpable de milers de morts: a la frontera sud, al Mediterrani, al mar Egeu...

Tot i que de tant en tant la Unió Europea ens sorprèn gratament, com en el cas de la seva insistència demanada d'explicacions i de responsabilitats per les pràctiques que vulneren els drets humans a la frontera sud, no podem obviar que la pròpia Unió és la responsable de moltes de les vulneracions de dins els seus estats. A Europa no es garanteixen els Drets Humans, en són exemples l'existència dels CIE i l'operació *Mos Maiorum*, entre d'altres.

Si hem de destacar un fet, a l'Estat espanyol, que evidenciï la vulneració dels DDHH, ens haurem de referir, per la seva gravetat i per les seves conseqüències, al drama que el 6 de febrer del 2014 es va viure a la platja del Tarajal, a Ceuta, on 15 persones van morir a causa de l'acció o de la no acció de la Guàrdia civil. Arran d'aquest episodi s'han posat sobre la taula diferents situacions molt en les quals l'Estat vulnera de forma sistemàtica els drets humans de les persones que intenten creuar la frontera: és el cas de les expulsions sumàries. Cal desatacar que després que el govern reconegués aquestes pràctiques il·legals, el següent pas va ser donar-hi cobertura legal, a través de la modificació de

la Llei d'estrangeria: convertir en legal el que és il·legal; una legalitat, però, que manca de tota humanitat i dignitat, i que és èticament reprovable.

Els fets de Ceuta també han tingut com a conseqüència una major conscienciació per part de la societat civil sobre el drama i el patiment que es viu a les fronteres; moltes veus han qüestionat una actuació del govern que atempta clarament contra la dignitat i la vida de les persones. També algunes institucions han condemnat els fets, com el Parlament de Catalunya, que va demanar la dimissió del Ministre de l'Interior. És important reconèixer aquest gest, que hauria de ser tanmateix més habitual.

Formen part, també, d'aquesta brutalitat institucional, els vols de deportació, que són el darrer esglaió de la maquinària de la política migratòria de la UE (persecució - internament - expulsió). Els vols de deportació o de la vergonya suposen un pas més en la humiliació i la deshumanització de les persones estrangeres: són infinites les denúncies per part d'organitzacions de defensa dels drets humans respecte de com es duen a terme aquestes expulsions. A l'Estat espanyol, s'han donat casos en què el personal de la tripulació s'ha negat a traslladar-les, ja que consideraven totalment inapropiades i indignes les condicions. Celebrem reaccions com aquesta i encoratgem altres tripulants a prendre'n exemple.

Una part important de la concreció del racisme institucional es fa de la mà dels cossos de seguretat pública, que es converteixen així en un dels principals instruments dels estats per aplicar una política migratòria basada en la repressió. És el cas de la Guàrdia civil a la frontera sud o de la policia nacional als CIE (tot i que també tenen altres competències en estrangeria i seguretat, com les batudes, entre d'altres...), així com també agents del cos de Mossos d'Esquadra i de la Guàrdia Urbana o policia local (identificacions per perfil ètnic, detencions il·legals, transport al CIE...). En aquestes actuacions, de vegades es produeixen abusos i agressions per part dels agents, que malauradament, la majoria de cops, no són investigades ni condemnades per les administracions.

Catalunya fa temps que té certes competències en matèria d'estrangeria i d'immigració (informes d'estrangeria, o Llei d'acollida). No podem, però, parlar pas de canvi en aquest àmbit, ja que es reproduïx el mateix model, tot i les constants evidències que no funciona. Es tracta d'un model que és incapaç de donar resposta a la realitat. Detectem que sovint les administracions catalanes es justifiquen de les mancances o de les crítiques a la seva gestió, en la migradesa pressupostària i en fan culpable l'Estat espanyol o les exigències del context europeu.

Però més enllà de la dotació pressupostària o de les exigències europees, el cert és que el racisme és transversal i per tant afecta tots els àmbits, des dels aspectes més locals i específics fins aquells que són globals i més abstractes. En aquest sentit denunciem, una vegada més, la manca de determinació de les administracions catalanes a l'hora de legislar, governar i/o treballar per prevenir el racisme i garantir la igualtat de drets i d'oportunitats per a tothom. Alguns fets a destacar:

- Tal i com es demostra a l'informe de la PASUCAT (Plataforma per una Atenció Sanitària Universal a Catalunya) publicat el mes d'octubre de 2014, a Catalunya arran de l'aplicació del Real Decret Llei 16/2012 se segueixen donant casos d'exclusió del sistema sanitari públic, de persones que no tenen una situació administrativa regularitzada, incomplint així, no només la instrucció catalana sinó també el mateix Reial Decret, ja que contràriament al que recull la norma, no s'està assegurant l'atenció als col·lectius més vulnerables.
- Un altre àmbit de preocupació important és el de les pràctiques racistes per part d'agents de cossos de seguretat pública. Enguany, una vegada més, en el nostre Servei per a víctimes de racisme, la tipologia amb més nombre de casos és la de cossos de seguretat pública, amb un 34% del total. Quin paper juguen les administracions catalanes davant d'aquests casos? Hi trobem a faltar una aposta clara per condemnar les males pràctiques i actuar en conseqüència, com també per dotar-se d'elements per prevenir-les: calen eines i formació adequada per garantir realment una policia democràtica que treballi per la convivència en un marc d'igualtat. Des de l'experiència del nostre Servei constatem que de moment estem molt lluny d'aquesta realitat.
- Un altre exemple del paper de les administracions catalanes el tenim en la legislació al voltant del vel integral, que cíclicament treuen a la palestra. Fa temps que diferents ajuntaments han tirat endavant mocions per prohibir-ne l'ús a l'espai públic, mocions que en algunes ocasions han estat anul·lades per manca de competència municipal o per algunes irregularitats en la redacció. Des del govern de Catalunya, ja al 2013 es va parlar de la possible legislació, però tant en aquella ocasió com enguany, el passat mes de setembre, de moment no s'ha concretat. Alertem, però, del perill que pot suposar el fet que els grups parlamentaris es guardin aquesta carta i la treguin segons interessos partidistes, per tal de desviar l'atenció o de guanyar vots. En tots dos casos és una temeritat, ja que alimenta tòpics en relació a l'Islam, estigmatitza les dones que porten vel, i va en detriment de la convivència i la cohesió social.

Aquests tres fets concrets ens porten a parlar del racisme social, i de com aquest es veu influenciat tant per les lleis, com per algunes actuacions i també pels discursos que es fan des de les institucions, que alimenten el racisme que moltes persones pateixen en la seva vida quotidiana. A l'imaginari col·lectiu cada vegada pesa més la percepció que les persones estrangeres abusen de les prestacions socials, delinqueixen o pretenen imposar certs models culturals o religiosos. Aquestes percepcions fan més gran la distància i el rebuig entre persones de diferents procedències, cultures o religions, i ens aboquen a una situació de fractura social cada vegada més difícil de resoldre.

Un any més observem amb preocupació com els conflictes entre particulars que arriben al nostre Servei són una de les tipologies amb més casos, que, a més, cada vegada són més greus; les situacions són més deteriorades i la seva resolució és fa més difícil.

Des de molts sectors socials s'ha pensat que el context del debat sobiranista obriria les portes al debat del model de país o de societat que volem; hem entès el procés encetat com a una oportunitat per fer les coses d'una altra manera, partint d'allò que hem comprovat que no funciona, com la llei d'estrangeria, i assumint en altres àmbits allò que es reclama a l'Estat. És una oportunitat per exercir el dret a decidir, no només pel que fa a la relació amb l'Estat espanyol, sinó també sobre el model de país que volem.

En aquest sentit, durant el 2014 ha tingut lloc un debat parlamentari, al nostre parer massa superficial, sobre la llei de consultes populars no referendàries i d'altres formes de participació ciutadana. Una llei, que, tot i que no va servir per fer la consulta desitjada, sí que va ser aprovada pel Parlament de Catalunya, i ho va ser amb una diferenciació que considerem inacceptable: l'exigència d'anys de residència continuada per a poder votar és diferent, segons si el país d'origen forma part o no de la Unió Europea.

Tot i que entenem que el context és difícil, i que a causa del lamentable paper que està fent el govern de l'Estat, resulta impossible fer un procés en condicions, considerem que hem perdut una oportunitat per avançar en igualtat i en drets de ciutadania. El dret de vot és imprescindible en la construcció d'un estat democràtic i es del tot injustificable que segreguem una part de la nostra societat segons el lloc en on ha nascut

Un altre element de preocupació, aquest 2014, ha estat la consolidació del discurs racista per part d'alguns partits polítics, que té el seu màxim exponent en el resultat de les eleccions europees del passat mes de maig. Un resultat que suposa, no només la normalització d'un discurs racista i antiimmigració, propi de l'extrema dreta, sinó també una presència remarcable d'aquests postulats al Parlament Europeu.

Hi ha dos elements importants que alimenten aquests discursos i que són alhora la clau del seu èxit. D'una banda, considerar els estrangers i les minories com els grans saquejadors dels escassos recursos (com a conseqüència de la crisi econòmica), porta a construir eslògans viscerals com "primer els de casa" que apel·len als instints més primaris de protecció. D'altra banda, la utilització de la por. S'utilitza la por, sobretot centrada en l'Islam, parlant d'invasió i de terrorisme i s'identifiquen sistemàticament accions violentes totalment rebutjables amb la pràctica d'una determinada religió.

El perill no recau només en el fet que aquests grups d'extrema dreta ja no siguin minoritaris ni invisibles, sinó també en la contaminació que el seu discurs suposa per a la resta de formacions polítiques. Fa temps que observem, en alguns partits, una tendència a endurir el seu discurs contra la immigració (ordenances municipals, més presència policial, més pressió al carrer cap a la població estrangera...). El rebuig massa tímid d'aquests posicionaments per part de la resta de partits no ajuda gaire, i fins i tot pot reforçar les opcions clarament racistes.

A nivell de l'Estat espanyol i de Catalunya les eleccions europees no van suposar cap ensurt en aquest sentit, però la sensació és que el partit es jugarà a les municipals del proper 2015. Tot i que el debat sobiranista, a Catalunya, hi serà molt present, pensem que haurem d'estar alerta de les propostes en l'àmbit de la immigració, la diversitat, la igualtat i la convivèn-

cia. El Partit Popular, apostarà en altres municipis per la *marca* Albiol, que tan bé li va funcionar a Badalona al 2011 per aconseguir l'alcaldia? Què passarà amb Plataforma per Catalunya després de la crisi interna en què van destituir el seu president i fundador? Quin paper jugaran els nous partits clarament racistes i antiimmigració?

Podem dir que el panorama no és senzill, ni molt menys. Moltes persones comparteixen la sensació que hi ha infinitat de fronts oberts, però també que en el moment actual és possible un canvi. Per tant, estem davant d'un context que requereix que la societat civil hi estigui present, hi participi i recuperi el seu poder mobilitzador.

És moment de seguir denunciant les vulneracions de drets humans i les pràctiques racistes, però també cal que siguem capaces de fer una lluita propositiva que permeti construir alternatives: des d'aquelles lluites més concretes que condueixen a petits canvis però alhora necessaris i significatius, com la proposta de treball de Migreurop al Parlament Europeu per garantir drets i fer complir la llei a la frontera sud, fins al crit pel tancament dels CIE de la campanya "Tancarem el CIE de Barcelona" del mes d'octubre.

És temps que diferents moviments puguem convergir, aglutinar lluites i definir plegats els pilars que ens han de permetre construir una societat justa; ho hem de fer a partir de la suma i de l'exigència a les institucions perquè s'hi comprometin. Avui podem ser més optimistes, ja que hi ha grups o plataformes que fan seves algunes de les consignes i exigències de l'antiracisme; cal doncs seguir cridant-les perquè no se n'oblidin.

Entenem que avui dia la lluita contra la discriminació i, en concret, la lluita contra el racisme és un dels elements clau per a la construcció de la pau i d'una societat cohesionada que garanteixi justícia i igualtat.

VIVÈNCIES REALS

Breu anàlisi dels casos atesos al Servei d'Atenció i Denúncia per a víctimes de racisme durant el 2014

En primer lloc, i per poder entendre l'anàlisi que ens disposem a fer a continuació, cal situar què és i en que consisteix el **Servei d'Atenció i Denúncia per a les víctimes de racisme i xenofòbia** de SOS Racisme Catalunya. Es tracta d'un Servei que dona a aquelles persones, grups i col·lectius que hagin estat víctimes de fets i comportaments racistes i xenòfobs, així com informar a aquests col·lectius dels seus drets i de les possibilitats que tenen per evitar que se'ls vulnerin, amb una perspectiva inclusiva en l'àmbit social. Funciona des de l'any 1992 i ha atès a més de 7.000 persones.

Al Servei d'Atenció i Denúncia per a víctimes de racisme i xenofòbia (SAiD) arriben un gran nombre de demandes i consultes, de les quals a l'any 2014 el 72% respon a sol·licituds d'informació sobre drets i deures, i el 28% a fets o actituds suposadament de caire o motivació racista o xenòfoba. És per això que, dins de la tasca habitual es contempla també l'assessorament en temes diversos que afecten a un col·lectiu determinat, així com la derivació a recursos pertinents, adreçada a aquells/es usuaris/es que no són específicament els destinataris/es de l'àmbit d'actuació del nostre servei.

L'àmbit d'actuació específic del Servei és l'atenció a les situacions de discriminació amb motivació racista i xenòfoba. Quan es tracta d'aquests tipus de situacions s'assumeix el cas, s'obre l'expedient i es gestiona la possible resolució del mateix, proporcionant atenció integral a la víctima en aquells perfils on sigui necessari i actuant a través de la via de resolució més adequada.

L'atenció a la víctima, quan es necessària també en altres àmbits, es proporciona de manera directa o amb la col·laboració d'altres entitats que ofereixen serveis especialitzats. Precisament per atendre a col·lectius vulnerables, es considera fonamental proporcionar una Atenció Integral, ja que l'experiència demostra que en molts casos cal afrontar l'atenció a les víctimes de forma completa, atenent no només la gestió i resolució del conflicte, si no que oferint també un suport a nivell social i personal, que reforça a la persona i l'empodera, des de la perspectiva del coneixement dels seu drets.

La classificació de les tipologies establerta pel SAiD es realitza tenint en compte els actors que intervenen en el conflicte, la relació que hi ha entre ells i l'espai on es produeix la discriminació. Així doncs, dins d'aquesta classificació les tipologies són les següents:

- **Discriminacions i conductes xenòfobes entre particulars.** Manifestacions individuals de racisme social que afecten als espais de convivència i que poden incloure violència explícita amb agressions verbals, físiques i/o psicològiques. Tots aquells incidents ocorreguts entre persones en espais o entorns on es dona una convivència, s'inclouen els casos on hi ha una situació discriminatòria o agressió provocada entre iguals, quan no hi ha superioritat jeràrquica o rol superior d'un respecte l'altre.

- **Discriminacions en l'exercici dels drets socials.** Discriminacions per motius xenòfobs i racistes, o abusos d'autoritat soferts en el marc de l'exercici dels drets socials, com l'accés a la sanitat, a l'ensenyament, a l'habitatge, les diferents condicions per l'empadronament que faciliten els anteriors drets, i el tracte i les condicions d'accés per tramitar serveis socials.
- **Discriminacions sofertes per clients de serveis no bàsics.** Discriminacions sofertes en el marc de l'ús d'un servei no fonamental, principalment privat, com ara comerços, empreses de serveis, etc. Discriminacions, per tant, de caràcter racista que es produeixen en l'espai de la prestació de serveis privats, des de les possibles condicions discriminatòries per la concessió d'un préstec, la discriminació en la compra de qualsevol article i/o la mala atenció al client pel fet de semblar estranger, o fins i tot no proporcionar el servei en un local o un bar i la denegació en el dret d'admissió a un col·lectiu concret per una qüestió d'origen.
- **Abusos i discriminacions dels cossos de seguretat pública.** Agressions, abusos de poder o discriminacions perpetrades per agents dels cossos de seguretat pública en l'exercici de les seves funcions, que generen una situació de discriminació cap a la persona per una qüestió d'origen nacional o ètnic, cultura, religió o color de la pell.
- **Abusos i discriminacions de Seguretat Privada.** Agressions, abusos de poder o discriminacions perpetrades per treballadors de la seguretat privada en l'exercici de les seves funcions en diferents àmbits com els transports públics, els locals d'oci, les botigues, centres comercials, etc.
- **Discriminacions en l'àmbit laboral.** Discriminacions o abusos soferts en l'àmbit laboral per part d'un superior amb una motivació racista i xenòfoba. També casos de condicions discriminatòries en ofertes laborals i en l'accés al treball.
- **Agressions d'extrema dreta.** Casos que es caracteritzen per ser protagonitzats per col·lectius organitzats o membres d'aquests col·lectius, que produeixen la discriminació amb actuacions totalment desproporcionades i, en general, amb agressions físiques. També es fa referència a aquelles discriminacions produïdes pel discurs de l'odi que difonen des de l'àmbit institucional.

EL SAID DURANT EL 2014

Volem destacar un fet que es ve donant durant els darrers 6 anys, coincidint amb els anys de més duresa de la crisi econòmica: el nombre de situacions de racisme que arriben al Servei però que no continuen un procés de denúncia és un percentatge significatiu del total de situacions de racisme rebudes (un 35%).

Aquesta és una tendència que fa temps que s'identifica i que des de l'any passat s'ha volgut quantificar ja que és un element important per l'anàlisi per dos motius. D'una banda, perquè són part de les situacions de racisme que tenen lloc al nostre país i que cal visibilitzar, sobretot si tenim en compte que la majoria no són ni identificades ni denunciades per ningú. I d'altra banda, perquè evidencien una altra problemàtica: el desig de les víctimes de no continuar el procés de denúncia. El fet que algunes víctimes no vulguin continuar el procés de la denúncia no és novèdós, és una qüestió sempre ha estat present en aquest tipus de discriminació a causa de la indefensió de moltes de les víctimes o el context de vulnerabilitat que, sovint, les envolta. És ara, però, que amb la crisi s'ha evidenciat d'una manera més clara.

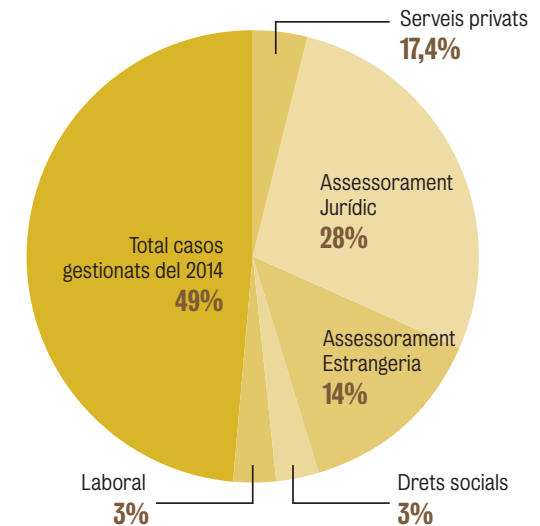
A continuació ens centrem en totes les demandes que han requerit l'atenció del Servei, per tant no només aquelles que tenen a veure amb una discriminació racista. Les demandes es classifiquen segons el tipus d'assessorament: temes que tenen a veure amb tràmits relacionats amb l'accés a serveis privats, problemàtiques vinculades a l'accés a serveis socials prestats per l'administració pública, i problemàtiques en l'àmbit laboral. Enguany s'han rebut un total de 468 demandes.

Entre les demandes que s'atenen es destaca, pel seu número, aquelles que tenen a veure amb l'entramat jurídic. També són nombrosos els assessoraments relacionats amb la situació administrativa de les persones immigrades.

.....
Una part significativa de la totalitat de demandes ateses, el 49%, corresponen als Casos Gestionats: aquesta és la suma dels casos de racisme dels anys anteriors (que encara no s'han tancat) i els Casos Nous de l'any en curs. El 51% restant són els assessoraments classificats segons el tipus d'informació que es sol·licita, una part important d'aquests, el 28%, corresponen a l'assessorament en temes jurídic.

Fig 1.
Atenció i Assessorament realitzat a l'Any 2014

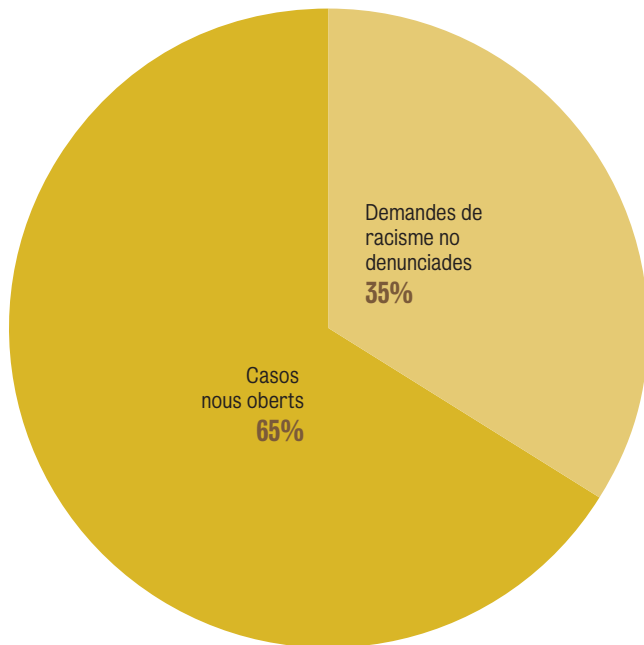
Font: Dades del SAID

.....

De les 468 persones que enguany s'han adreçat al Servei, 333 persones ho fan per primera vegada. D'aquestes 333 demandes noves, 141 corresponen a situacions de racisme, entre les situacions de racisme diferenciem aquelles que no han estat denunciades, un 35% del total, i les que corresponen als casos nous oberts el 2014.

Fig 2. Situacions de racisme. Any 2014.
Font: Dades del SAiD

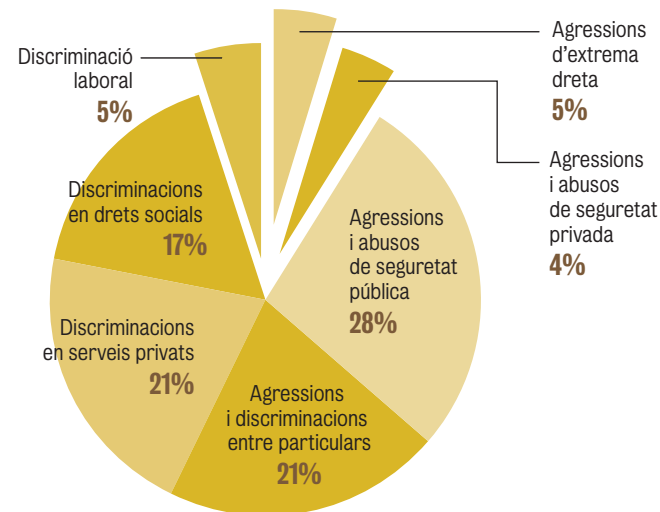

.....

Si analitzem totes les situacions de racisme que han arribat al SAiD, tant les que han seguit amb el procés de denúncia com les que no, observem que la tipologia amb més nombre de situacions és la que pertany a abusos o agressions per part de cossos de seguretat pública, suposen un 28%. La segona tipologia en número de casos, i amb una diferència menor que anys anterior, és la que correspon a la tipologia d'agressions i discriminacions entre particulars en àmbits de convivència, i suposa un 21%.

En l'anàlisi dels casos de racisme assumits, com veurem més endavant, la distribució per tipologies coincideix força amb el total de situacions de racisme que arriben al Servei. Fet que ens permet, tot i que amb prudència i degut a la manca de dades oficials, fer certes extrapolacions per reflexionar sobre el fenomen del racisme per avançar en la seva prevenció i eradicació.

Fig 3. Distribució per Tipologia Situacions de Racisme
Font: Dades del SAiD

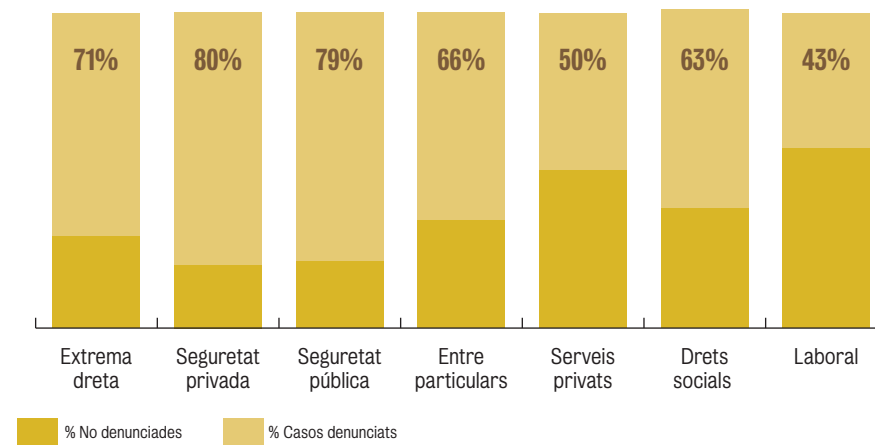

.....

En relació a les situacions de racisme que NO es denuncien, és interessant analitzar tant la seva distribució per tipologies com els motius que porten a la víctima a no denunciar. Les tipologies on el volum de casos no denunciats és més alt són, de més a menys, cossos de seguretat privada i cossos de seguretat pública (amb un 1% de diferència) i la tipologia d'extrema dreta.

Fig 4. Percentatge de situacions de racisme per tipologies. Any 2014

Font: Dades del SAiD

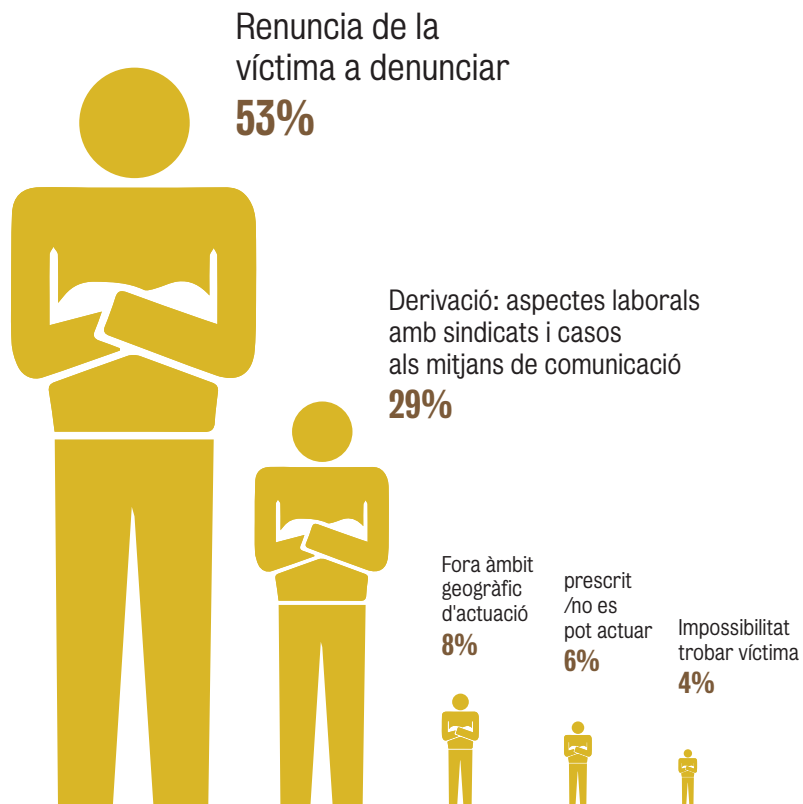
.....

El 53% de les situacions de racisme no denunciades s'expliquen per la decisió de la víctima que té a veure amb diferents condicionants del context: per la por, la desconfiança en el sistema, l'augment dels problemes que l'envolten, etc... El context de crisis genera major complexitat en les problemàtiques del dia a dia de les persones, que fan que prioritzin la resolució d'altres temes en lloc de les discriminacions que poden patir. I, a la vegada, la quotidianitat amb la que es donen aquestes discriminacions, generen un efecte pervers que fa que aquestes situacions es normalitzin, fins i tot per a les mateixes víctimes.

Resulta important fer referència a aquestes situacions de racisme que no segueixen el procés de denúncia, doncs significa que un percentatge significatiu (el 35%) de les situacions de racisme que arriben al Servei no es denuncien, tan sols queden identificades. Si no es fa l'esforç de quantificar i descriure-les passen a no existir, que és el que succeeix la majoria de vegades. El primer pas per a solucionar un problema és demostrar que existeix.

Fig 5. Motius per no denunciar

Font: Dades del SAID

EN RELACIÓ ALS CASOS GESTIONATS DURANT EL 2014

.....

Dins la variable de Casos Assumits hem de distingir entre els Casos Nous que assumim al llarg de l'any 2014, en concret parlem de 92 casos nous (41%), i els casos que es van assumir en anys anteriors i que continuen oberts i pendents de resolució al 2014, 135 casos (59%).

La tipologia amb més nombre de casos és la que es produeix a partir de la intervenció de membres dels diferents cossos de seguretat pública. Suposa el 34% dels casos assumits, un percentatge elevat en relació a la resta.

Fig 6. Percentatge Casos Nous per Tipologies. Any 2014

Font: Dades del SAID

.....

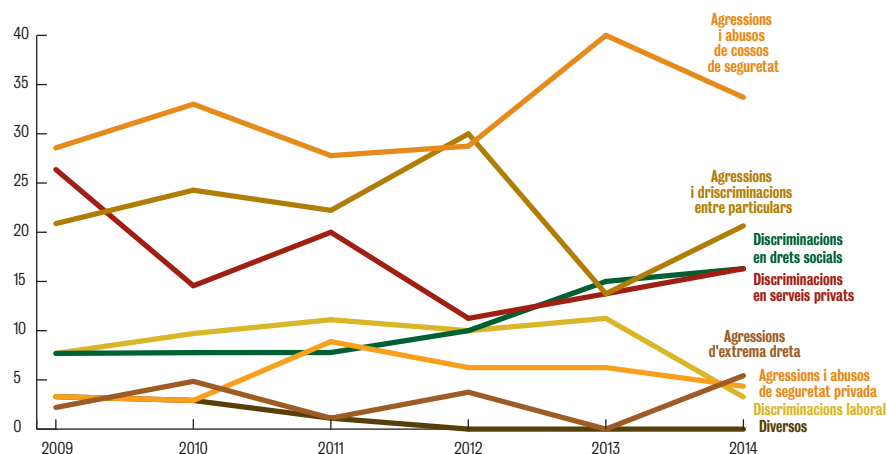
És interessant analitzar l'evolució dels Casos Nous durant els darrers 6 anys, veurem que les conclusions són similars.

- Un primer grup el conforma la tipologia de cossos de seguretat pública que és amb diferència la més nombrosa, una constant que es repeteix anualment.
- Un segon grup, una franja intermitja, amb aquelles tipologies on el nombre de casos és alt, amb una tendència a incrementar-se els últims 3 anys: accés a drets socials i les discriminacions en l'accés a la prestació de serveis privats. Un increment que també es dona, encara que menys constant, en la tipologia de les discriminacions que es donen entre particulars als àmbits de convivència.
- El tercer grup el configuren les tipologies amb un percentatge més baix de casos que mantenen aquesta posició als darrers anys: discriminacions a l'àmbit laboral, abusos i agressions produïdes per seguretat privada, i les situacions d'extrema dreta.

Aquest comportament dels Casos Nous assumits al Servei, és una dinàmica que s'ha anat produint al llarg dels darrers 6, (amb l'excepció de l'any 2012), i la tipologia més nombrosa és la de cossos de seguretat pública, seguida de les tipologies de discriminacions entre particulars i serveis privats, amb l'excepció, de l'increment del nombre casos en la tipologia d'accés a drets socials que des de 2012 es consolida.

Fig 7. Comparativa Casos Nous. Anys de 2009 a 2014

Font: Dades del SAID

El racisme institucional afecta a la vida quotidiana de les persones i alimenta l'imaginari col·lectiu respecte a la visió de competència que una part de la població té cap a les persones d'origen estranger i d'aquelles que pertanyen a minories ètniques. Majoritàriament ens trobem que les situacions de discriminació es donen en els àmbits de la vida quotidiana, on a més és habitual la intervenció policial. Un exemple és la identificació de persones d'origen estranger al carrer, que sovint són l'inici de pràctiques abusives per part dels agents; a més, són

actuacions que provoquen la criminalització del col·lectiu i tenen efectes en l'opinió pública i per tant en la convivència i en la cohesió. No podem obviar que són resultat de l'aplicació de la llei d'estrangeria.

La incidència del racisme en la vida quotidiana també es constata observant la distribució dels Casos Nous entre les tipologies d'Accés a Drets Socials (educació, sanitat, habitatge), d'Accés a Serveis Privats i de Conflictes entre veïns. Àmbits on es manifesten de manera contundent els efectes dels discursos que plantegen la competència entre "els de casa i els de fora". Un discurs sovint utilitzat per desviar l'atenció de la manca de recursos i polítiques socials que caracteritzen el moment actual.

La tipologia de discriminacions en l'àmbit laboral s'incrementa a l'inici de la crisi i es manté estable en els darrers tres anys, disminuint considerablement enguany. Tot i l'evident disminució pel que fa als casos que arriben al nostre Servei, no podem confirmar que no s'estiguin donant casos de discriminació en l'àmbit laboral. La relació entre treball i permís de residència pot ser un element que en ocasions, dissuadeixi a les persones a denunciar possibles situacions de racisme a la feina; ja que perdre la feina pot suposar perdre el permís de residència i iniciar així un cercle d'exclusió i marginació social.

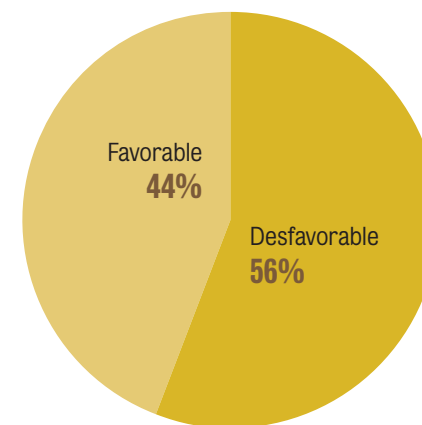
Respecte a la situació dels Casos Gestionats (a recordem que aquests fan referència a la suma dels Casos Nous del 2014 i els casos d'anys anteriors que encara no s'han tancat) ens trobem amb un 43% de casos tancats, i la resta romanen oberts i per tant pendents de solucionar o finalitzar el procés per tancar el conflicte. La via utilitzada per resoldre el problema afecta al temps de durada de resolució del conflicte, i per tant per efectuar el tancament del cas.

.....

Dins dels casos ja tancats la valoració com a favorables és d'un 44% sobre el total, aquest equilibri entre favorables i desfavorables és extrapolable a l'anàlisi per tipologies.

Fig 8. Resolució dels Casos Tancats. Any 2014.

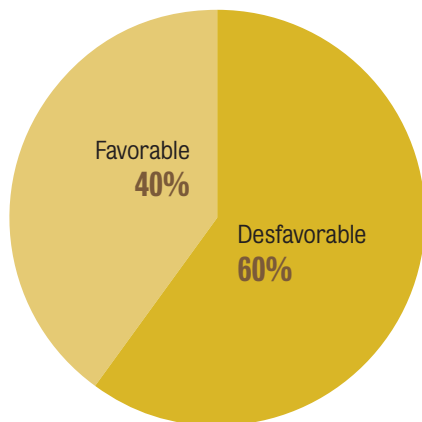
Font: Dades del SAID

Respecte a la distribució entre casos favorables i desfavorables en relació a l'anàlisi intern de cadascuna de les tipologies, és remarcable l'increment dels casos favorables en les tipologies entre particulars, drets socials i extrema dreta, amb un 64%, 50% i 67% respectivament. Pel contrari, la balança és negativa en la resolució d'aquells casos que corresponen a les tipologies de laboral, seguretat privada i accés a serveis privats, incrementant el percentatge de casos desfavorables.

.....

Fig 9.
Valoració de la Resolució dels Casos Tancats durant el 2014.
Cossos Seguretat Pública
 Font: Dades del SAID

A la tipologia de Cossos de Seguretat Pública la valoració com a desfavorables està condicionada per dos elements. D'una banda, perquè en els casos assumits per la via penal el Servei no només actua com acusació particular sinó que també com a defensa, ja que es dona una situació de denúncia creuada (la víctima de racisme es denunciada per la policia per atemptat contra l'autoritat), de manera que disminueixen les possibilitats de guanyar el judici. I per una altra banda, a la via penal es contempla la presumpció de veracitat als agents policials respecte a la resta dels ciutadans; fet que dificulta donar veracitat a la versió de les víctimes. La presumpció de veracitat als agents d'autoritat suposa, en aquests casos, un impediment per investigar adequadament casos d'abusos i agressions amb motivació racista per part d'agents de cossos policials amb motivació racista.

Tot i així, aquest equilibri es considerat pel Servei, sobretot pel que fa a la tipologia de cossos de seguretat pública, com un èxit respecte a anys anteriors on la desviació entre resultats favorables i desfavorable era més acusada.

Si ens centrem en les **vies de resolució utilitzades per resoldre els diferents conflictes**, veiem com aquestes es diversifiquen, segons cadascuna de les tipologies.

De manera genèrica podem dir que a les tipologies que tenen a veure amb espais de convivència, amb situacions de conflicte amb l'administració pública, amb qüestions laborals, i amb la prestació de serveis privats habitualment les vies de resolució utilitzades són la queixa o denúncia administrativa a l'organisme competent; així com també la intervenció directa del SAID, que a vegades es compagina amb altres agents.

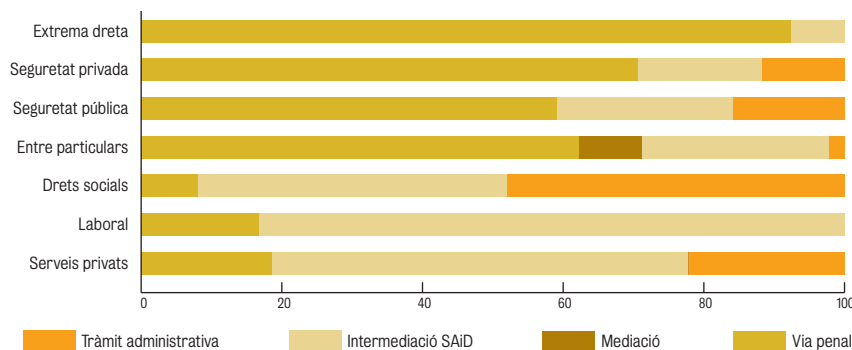
En aquelles tipologies on el greuge de la discriminació comporta lesions físiques i/o injúries, com per exemple les tipologies que tenen a veure amb cossos de seguretat pública, seguretat privada i extrema dreta, la via utilitzada normalment és la penal.

.....

Malauradament, en els darrers quatre anys la via penal s'utilitza cada vegada més, també en els casos ubicats en espais de convivència. L'explicació d'aquest canvi de tendència és que les situacions en els àmbits de convivència arriben cada vegada més deteriorades al Servei, i sovint no hi ha una altra opció que no sigui la via penal.

Fig 10. Via de Resolució per Tipologies dels Casos Gestionats 2014.

Font: Dades del SAID

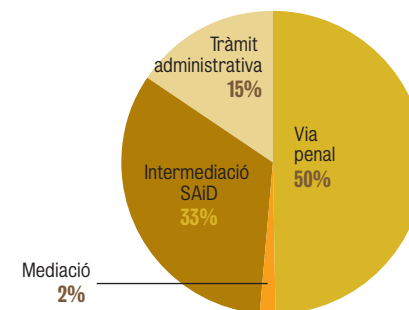

.....

A totes les tipologies augmenten els casos greus, aquest major deteriorament comporta que la via per a solucionar el conflicte sigui la penal, suposant un 50% del total de les estratègies de resolució dels casos gestionats al 2014. Aquesta és una tendència que s'ha anat donant en els darrers sis anys i està relacionada amb el fet que el 59% dels casos gestionats corresponguin a anys anteriors, doncs la via penal genera un procediment de més llarga durada per solucionar els conflictes.

Fig 11.
Via de Resolució dels Casos Gestionats a l'Any 2014

Font: Dades del SAID

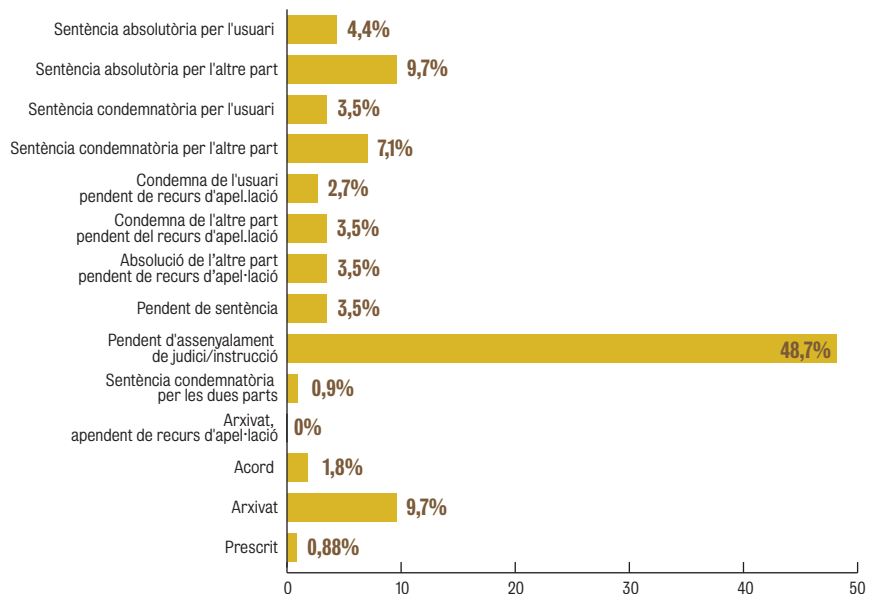

.....

És interessant prestar atenció a com evolucionen els Casos Assumits a través de la via penal, on hi ha cert equilibri entre els faltes, diligències prèvies i els ja establerts com a delicte. (El gràfic 16) Enguany el 48,7% dels casos assumits per via penal encara resten pendents d'instrucció i/o assenyalament de data de judici; aquest és un dels elements que influencia en la llarga durada pel tancament d'aquests tipus de casos.

Fig 12. Situació Casos Gestionats a l'Any 2014: Procés Penal

Font: Dades del SAID

D'altra banda, una dada important és la dels casos que es resolen amb una sentència absolutòria per l'altre part, amb un 9,7%, que suposen un total d'11 casos, dels quals 4 corresponen a la tipologia d'entre particulars, on hi ha la dificultat de demostrar els fets ja que es donen versions contradictòries. També 4 casos corresponen a la tipologia de cossos de seguretat pública, on l'absolució és per a membres d'aquests cossos policials.

Però, curiosament, una de les dades més nombroses correspon a aquells casos on s'han aconseguit sentències condemnatòries per l'altre part, amb un 7,1%, on la majoria dels casos (7) corresponen a la tipologia d'entre particulars, tot i la dificultat de les versions contradictòries de les parts.

Una altre dada a tenir en compte correspon a l'arxiu de les denúncies, un 9,7%, que suposen un total d'11 casos, dels quals 5 casos corresponen a la tipologia de cossos de seguretat pública, on on precisament aquesta pràctica és habitual.

ANÀLISI DEL PERFIL DE LES VÍCTIMES DELS CASOS GESTIONATS AL 2014

Des d'aquesta perspectiva i centrant-nos en les característiques principals dels casos gestionats al 2014, podem considerar que el perfil general de les víctimes que atén el SAiD correspon a un home, que el seu país d'origen és subsaharià, seguit del col·lectiu magrebi. Tot i que el col·lectiu d'origen subsaharià presenta una situació administrativa més desfavorable, parlem d'un perfil majoritari amb una situació administrativa regularitzada; tenint en compte les repercussions positives que això suposa a nivell laboral, social i econòmic, sent situacions de menor indefensió o vulnerabilitat.

Fig 13. Situació administrativa de la víctima. Any 2014

Font: Dades del SAID

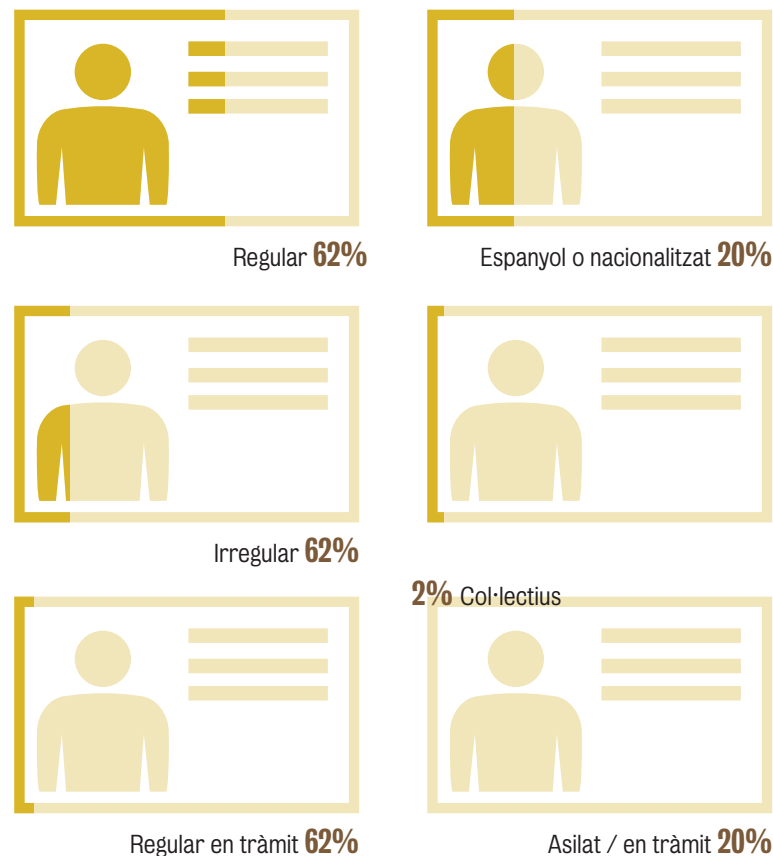

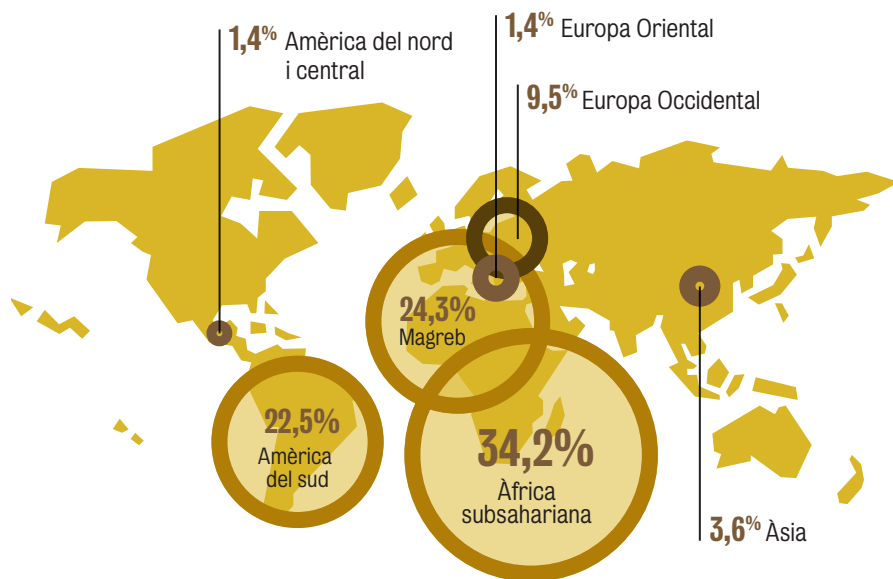
Fig 14. Gènere de les víctimes. Any 2014

Font: Dades del SAID

Fig 15. Origen Geogràfic de les Víctimes. Any 2014.

Font: Dades del SAID

ARTICLES PER A LA REFLEXIÓ

A continuació i gràcies a la col·laboració d'experts i expertes de diferents àmbits, tenim la possibilitat de comptar amb vuit articles que ens permeten aprofundir en l'anàlisi i la reflexió al voltant d'alguns dels aspectes fonamentals que estan relacionats amb el racisme avui i aquí.

A partir de la reflexió de **Peio Aierbe**, *Frontera Sur ¿Hay alternativas?* coneixerem la proposta que des de la Xarxa Migreurop es fa al Parlament Europeu per evitar el drama que es viu a la Frontera Sud. A més de la denúncia i la proposta, posa sobre la taula un aspecte fonamental: la contradicció entre els valors i Drets Fonamentals recollits a als Tractats i Documents Fundacionals de la UE, i els instruments polítics i normatius en matèria de control de fronteres i gestió de les migracions.

Íntimament relacionat amb el drama que es viu a la frontera sud la qüestió de l'asil, amb l'article de **Miguel Pajares**. *El derecho de asilo vulnerado*, denuncia com de forma sistemàtica els països que van firmar la Convenció de Ginebra sobre Refugiats sistemàticament no compleixen amb les seves obligacions. La Unió Europea entre el 2007 i el 2013 va gastar 2000 milions d'euros per blindar les fronteres, una despesa que triplica el Fons Europeu per a persones Refugiades.

David Moya amb el seu article "*Quo vadis Domine? Cuando la práctica administrativa de extranjería se aleja de los fines que la legislación establece...*" a través de diferents casos, posa sobre la taula irregularitats en l'aplicació de la llei d'estrangeria que suposen una menor garantia en els drets de les persones d'origen estranger, així com també genera situacions de discriminació i racisme.

L'article de **Gonzalo Escobar**, *El odio como delito*, alerta dels perills d'una reforma del Codi Penal, que suposa un pas més en la pèrdua de llibertats individuals i una major intervenció punitiva de l'estat. Qüestiona aquells que confien en la capacitat del nou Codi Penal per eradicar l'odi i el racisme. Partint de la base que són problemes fonamentals de la nostra societat, considera que aquest instrument precisament aprofundeix i dóna cobertura a l'odi i a la discriminació.

Relacionat amb la pèrdua de llibertats individuals i col·lectives la reflexió d'**Aida Guillen**, *La protesta és delicta*, és contundent quan considera que drets fonamentals en la construcció d'una societat democràtica com el de manifestació, de reunió i la llibertat d'expressió; són assetjats continuadament pels quatre poders, l'executiu, el legislatiu, el judicial i el mediàtic. Tal i com ho demostra, entre altres, l'aprovació de la Llei de Seguretat Ciutadana, encertadament anomenada llei mordassa.

També vinculat amb les llibertats són interessants els elements que introdueix **Beatriu Guarro**, *Islamofòbia: Una coartada pseudo-feminista per discriminar encara més les dones*, situant i qüestionant els principals arguments que sustenten la prohibició del vel, com la falsa protecció de la dona, el rebuig cap a una part important de la població catalana, especialment d'origen àrab i nord-africà,... Alhora que també fa una crida a no contraposar lluita antiracista a la lluita (falsament) feminista, que s'acaba basant en actituds paternalistes.

Finalitzem aquest apartat reflexiu amb l'anàlisi que **Aitor Fernández Carr** fa del resultat de les eleccions europees *Elecciones Europeas 2014: èxit i punt d'inflexió per a l'extrema dreta europea?*. Un article que ens ajuda a conèixer més a fons els diferents partits que arreu de la Unió Europea guanyen vots amb un discurs identitari, antiimmigració, xenòfob i racista. Partits, però, que ara tenen certa presència en el Parlament Europeu, amb tots els perills que això suposa.

FRONTERA SUR ¿HAY ALTERNATIVAS?

Peio Aierbe

Forma part del Comitè d'Administració de la xarxa euroafricana Migreurop, on també representa a la Federación de Asociaciones de SOS Racismo de l'estat espanyol.

Con ese título, las organizaciones del estado español que formamos parte de la Red Migreurop¹ presentamos en el Parlamento Europeo, en Bruselas, el pasado mes de septiembre, una iniciativa que propugna *una solución europea al drama en las fronteras de Ceuta y Melilla*.

La presentación fue posible gracias a la implicación de los grupos parlamentarios europeos Izquierda Unitaria Europea-Izquierda Verde Nórdica y Los Verdes-Alianza Libre Europea, que, en las personas de Marina Albiol y Ernest Urtegasun, asumieron la organización del Encuentro. En el mismo participaron también, Jon Juaristi, (IUE-IVN), Ska Keller (LV-ALE) y Barbara Spinelli (IUE-IVN).

La iniciativa es un intento más de llevar la denuncia a una de las instituciones responsables de las políticas europeas en materia de inmigración, asilo y control de fronteras, al tiempo que reivindicar la adopción de unas medidas factibles que detengan esta violación de derechos que está dando lugar a una auténtica sangría humana.

El documento que allí presentamos² desgrana la contradicción entre los valores y Derechos Fundamentales que consagran los Tratados y Documentos fundacionales de la UE, de una parte, con los instrumentos políticos y normativos europeos en materia de control de fronteras y gestión de las migraciones que se han ido generando. En dichos instrumentos la defensa de los derechos básicos de las personas no constituye una prioridad, sino que prima la visión policial y utilitarista de las fronteras y la gestión de las migraciones.

Desde esa lógica, los objetivos de estas políticas se traducen en intentar evitar que las migraciones por vías irregulares salgan de los países de origen; si salen –cosa habitual e inevitable– evitar que lleguen a las fronteras de la UE; y si, a pesar de ello, logran superarlas, que sean repatriadas lo antes posible.

¹ Andalucía Acoge, Asociación Pro Derechos Humanos de Andalucía, Comisión Española de Ayuda al Refugiado, ELIN y la Federación de SOS Racismo.

Para ello, la externalización del control de fronteras europeas juega un papel crucial, implicando en esta política a los países de origen y tránsito de estas personas, siendo uno de los elementos principales que explican la situación que viven las personas migrantes - principalmente de origen subsahariano- en las fronteras de Ceuta y Melilla y en el Norte de Marruecos. Para lograr el objetivo de estas políticas, además de los instrumentos comunes de la UE en materia de fronteras y migraciones, la propia Unión Europea y sus Estados miembro han impulsado otros adicionales (cooperación condicionada, Estatuto avanzado de relación UE-Marruecos, Acuerdos de readmisión de personas migrantes con países de origen y tránsito...), donde esa primacía de lo policial es, si cabe, más evidente.

La presentación en el Parlamento Europeo destacó en particular las conocidas como “devoluciones en caliente” que vulneran lo previsto por la legislación española en materia de extranjería y asilo (art 58.3 LO 4/2000, art. 23 RD 557/2011 y arts. 16 y ss Ley 12/2009), el ordenamiento UE (arts. 12 y ss Directiva 2008/115/CE, el art. 6 de la Directiva 2013/32/UE y el art. 18 de la Carta Europea de Derechos fundamentales) e instrumentos internacionales aplicables a la materia ratificados por España (artículo 33 de la Convención de Ginebra de 1951, art. 3 del CEDH, art. 4 del Protocolo 4º CEDH).

Las prácticas que, en particular, llevan a cabo en Ceuta y Melilla los gobiernos español y marroquí, hacen imposible el acceso a los mecanismos de protección internacional. Estas prácticas socavan la credibilidad de la política común de la UE en materia de asilo en todo su conjunto en la medida que anteponen la lógica del control de fronteras a los derechos humanos, al derecho de asilo, al principio de no devolución o el derecho a que todas las solicitudes de protección internacional sean examinadas adecuadamente para que estas personas tengan un acceso efectivo a la protección.

En el Encuentro se constató que junto a la situación político-económica de sus países origen, el hecho de que con el actual contexto normativo y la aplicación de políticas restrictivas sea prácticamente inviable acceder a territorio europeo de forma regular es uno de los principales motivos que empujan a estas personas a utilizar las vías irregulares para hacer realidad su proyecto migratorio. De ahí que las entidades promotoras defendiéramos un conjunto de medidas políticas y normativas dirigidas a que no represente una quimera inalcanzable el obtener, por vías regulares y normalizadas, un visado para acceder a territorio de la Unión o para que un nacional de un país tercero residente en un Estado miembro pueda reagrupar a su familia con requisitos y plazos razonables.

La particularidad de estas medidas, cuya puesta en marcha reivindicamos de forma urgente, es que son acordes a la legislación nacional, europea e internacional y garantizan el respeto de los Derechos Humanos y el principio de no devolución.

4 medidas urgentes y realizables

- Garantizar la protección de las personas refugiadas y solicitantes de asilo.
 - Acceso rápido, efectivo y seguro a los procedimientos legales de asilo que incluya su ejercicio a través de las embajadas y la concesión de un visado de entrada en caso

de ser admitidas a trámite. Supresión de visado de tránsito aeroportuario para las personas que huyen de conflicto y violaciones de derechos humanos y concesión de visados humanitarios.

- Garantizar a las personas refugiadas interceptadas en frontera el acceso a procedimientos de asilo justos y a un alojamiento adecuado de acuerdo con la normativa de asilo de la UE, garantizando el principio de no devolución y absteniéndose de penalizar a las personas refugiadas por recurrir a la entrada irregular, por ser contrario al artículo 31 de la Convención de Ginebra sobre el Estatuto de los Refugiados.
 - Ampliar los cupos de reasentamiento y admisión humanitaria.
- Respeto de los Derechos Humanos de las personas migrantes en situación de tránsito en Marruecos y posibilidad efectiva de acceso al proceso de regularización.
 - La Unión Europea ha de utilizar su influencia sobre el Estado marroquí para demandar un estricto respeto de los derechos fundamentales de las personas migrantes subsaharianas en situación de tránsito en Marruecos. Una herramienta en la consecución de este objetivo sería facilitar la regularización en el marco del actual proceso puesto en marcha en Marruecos, ampliando los criterios fijados y adaptándolos a la realidad que viven estas personas, garantizando que la información recogida no se usará para la aplicación del acuerdo de readmisión hispano-marroquí de 1992 y del citado acuerdo de readmisión con la Unión Europea pendiente de aprobación.
 - El acceso a la residencia regular y a un permiso de trabajo y un verdadero respeto a su dignidad humana en Marruecos podría ser una opción razonablemente satisfactoria para un porcentaje significativo del colectivo.
 - Facilitar la reunificación familiar de quienes tienen familiares en Europa. Sin tener que volver a sus países de procedencia y aplicar una definición más amplia de “miembros de familia” con el fin de incluir en ese concepto a descendientes mayores de edad y a otras personas que no estén dentro de la concepción nuclear de la familia. Asimismo, flexibilizar los requisitos exigidos, como el de la dependencia económica o los documentos que se requieren para acreditar vínculos familiares permitirían que muchas de estas personas no tuviesen que utilizar vías mucho más peligrosas.
 - Reconsiderando la política de visados. Los discursos en los que se habla de una apuesta decidida por la inmigración regular, no tienen cabida si no establecemos una política de visados para ciudadanos de países africanos mucho menos restrictiva que el actual.

Con esta iniciativa, las entidades de Migreurop en el estado español poníamos de manifiesto que, más allá del cambio radical que exigimos en las políticas europeas de migración y asilo, y que sabemos que, hoy por hoy, no tienen el consenso necesario para hacerlas posible, es posible una intervención, acorde con la legalidad vigente, que “solo” precisa de voluntad política.

Dicho de otro modo, al tiempo que buscamos ganar apoyos a medidas de este tipo, denunciaremos a quienes se escudan en todo tipo de argumentos para encubrir su nula voluntad para encarar soluciones reales e inmediatas a un drama que está teniendo un coste elevadísimo en sufrimiento y vidas humanas.

Hemos de decir que, en nuestra estancia en el Parlamento Europeo nos entrevistamos con todos los grupos políticos y en prácticamente todos ellos encontramos receptividad a nuestros planteamientos. Ciertamente que la actuación, en particular de los gobiernos español y marroquí no se han movido un ápice e, incluso, el gobierno español ha dado un paso más para tratar de legalizar las “devoluciones en caliente”. Pero ha habido significativas tomas de posición desde la Unión Europea, disconformes con dicha actuación. La más reciente la del Comisario Europeo de Derechos Humanos, todo ello como preludeo de las próximas impugnaciones legales a dicha normativa de cuyo fruto estamos seguros.

EL DERECHO DE ASILO VULNERADO

Miguel Pajares

President de la Comissió Catalana d'Ajuda al Refugiat

El aspecto de la política de inmigración que tiene mayor presencia en el discurso y en la actividad política de los gobiernos europeos es el que denominan *lucha contra la inmigración ilegal*. Esta lucha la llevan a cabo con gran número de medios: controles fronterizos por parte de cada Estado, servicios europeos como FRONTEX para el control del Mediterráneo, vallas como las de Ceuta y Melilla en España, la de Evros en Grecia o la de Bulgaria en su frontera con Turquía, devoluciones en frontera, expulsiones individuales de los inmigrantes encontrados en situación irregular, expulsiones colectivas (que pese a estar prohibidas se practican), centros de internamiento para extranjeros creados para facilitar la expulsiones, controles policiales de identificación en las grandes ciudades, etc. Una parte de estos medios está dirigida a impedir la entrada de los inmigrantes, y otra a castigar con la expulsión a quienes lograron entrar pese a las barreras puestas para impedirselo.

Los medios dirigidos a impedir que los inmigrantes lleguen a pisar territorio de la Unión Europea se complementan con acuerdos con países vecinos para que éstos colaboren con dicho objetivo. De los países del Norte de África, por ejemplo, se espera que impidan la circulación de inmigrantes hacia Europa, ya se trate de sus propios ciudadanos o de nacionales de terceros países. Así, Marruecos tiene la misión de impedir que los inmigrantes se hagan a la mar para llegar a las costas españolas o que se acerquen a las vallas y los puestos fronterizos de Ceuta y de Melilla. Naturalmente, Europa paga a estos países vecinos por la labor policial que desarrollan en beneficio de la política europea de fronteras. Sólo pagando puede pedirse a esos países que hagan algo que los tratados internacionales no obligan a hacer, e incluso que va en contra del contenido de algunos, como la Declaración Universal de Derechos Humanos. Ésta dice que toda persona tiene derecho a salir de su país, y, por tanto, los países de tránsito no deberían impedir su movimiento, como tampoco deberían impedir la salida de sus propios ciudadanos. Si lo hacen, y además es a petición de otros Estados (los europeos), es porque reciben de éstos el precio que hayan estipulado.

Este conjunto de medios implementado por la política europea antiinmigración, lo que en realidad supone es la vulneración de un derecho básico del que toda persona debería disfrutar: el derecho a una vida digna. Cuando la pobreza, la corrupción o la violencia le impiden a una persona vivir con un mínimo de dignidad, salir en busca de otra tierra en la que establecerse es el derecho más elemental con el que debería de contar.

Pero hay algo más que cabe preguntarse: ¿son realmente inmigrantes todas esas personas que intentan llegar a suelo europeo? Podríamos decir que lo son aquellas que por decisión propia optan por mejorar su situación económica buscando un empleo o montar un negocio en otro país, pero no podemos decir lo mismo de quienes huyen de una guerra, una persecución o una violación grave de sus derechos que pone en peligro su vida o su integridad física. Para éstas hay otro término: refugiadas.

La Convención de Naciones Unidas para los Refugiados de 1951 define como refugiada a la persona que, “debido a fundados temores de ser perseguida por motivos de raza, religión, nacionalidad, pertenencia a determinado grupo social u opiniones políticas, se encuentre fuera del país de su nacionalidad y no pueda o, a causa de dichos temores, no quiera acogerse a la protección de tal país”. Esta definición ha ido ampliándose de modo que actualmente incluye, sobre todo, a las personas que huyen de conflictos bélicos, y, dependiendo de las legislaciones de los países de asilo, incluye también a las que son perseguidas por motivo de género y orientación sexual. Pero, si nos fijamos en las primeras palabras de la definición, podemos decir que una persona ha de ser considerada refugiada desde el momento en el que ha salido de su país huyendo de una persecución o de un conflicto bélico. En consecuencia, todas las personas que han huido de conflictos bélicos, de persecuciones o de dictaduras y se encuentran atravesando el Magreb, el Norte de África, Oriente Próximo o el Mediterráneo deben ser denominadas refugiadas, aunque aún no hayan llegado a territorio de asilo.

Refugiados son los malienses que huyen del norte de Mali, los centroafricanos que huyen de la guerra que se está produciendo desde 2013 en la República Centroafricana, los gambianos que huyen de la dictadura en su país, los que huyen de la guerra que se mantiene en la zona oriental de la República Democrática del Congo, los que huyen del conflicto desarrollado por Boko Haram en Nigeria, los que huyen de la represión que sigue produciéndose en Costa de Marfil y en Guinea Conakry, los que huyen del conflicto de la región de Darfur de Sudán o de la guerra de Sudán del Sur... En definitiva, buena parte de los subsaharianos que llegan al norte de África e intentan pasar a Europa son refugiados. ¿Y qué decir de los que proceden de países más orientales: sirios, afganos, eritreos, somalíes...? Todos huyen de conflictos bélicos. Todos son refugiados.

De hecho, los datos dados por el ACNUR o por Amnistía indican que en 2013 el 65% de las personas que intentaron cruzar el Mediterráneo hacia Europa procedían de cuatro países: Siria, Afganistán, Eritrea y Somalia. Si a éstos les sumamos los que proceden de otros países en conflicto, podríamos decir, sin temor a errar de mucho, que, tres de cada cuatro personas que intentaron cruzar el Mediterráneo eran refugiadas. Los datos de 2014 no han sido aún compilados, pero la vigencia de los conflictos indica que no serán muy diferentes.

Si tres de cada cuatro personas de las que intentan llegar a territorio europeo, saliendo en barcas desde las costas turcas, egipcias o libias, o en pateras desde las costas marroquíes, o saltando las vallas de Ceuta y Melilla, o tratando de pasar los puestos fronterizos con pasaportes falsos, son refugiadas, ¿por qué los gobiernos persisten en llamarlas inmigrantes, o inmigrantes irregulares, o inmigrantes ilegales? La respuesta es clara: porque si las llamaran refugiadas quedaría aún más al descubierto el carácter no sólo inhumano, sino también ilegal, de la política de fronteras que practican.

Los países firmantes de la Convención de Ginebra sobre Refugiados están obligados a dar paso a los solicitantes de asilo, y, sin embargo, la Unión Europea se gastó 2000 millones de euros (entre 2007 y 2013) en blindar las fronteras para que los refugiados y los inmigrantes no puedan alcanzar territorio europeo, un gasto que triplica el del Fondo Europeo para los Refugiados. El dinero que Marruecos recibe para hacer de gendarme de Europa e impedir que los refugiados y los inmigrantes sobrepasen su territorio es cada vez mayor: sólo España triplicó en los últimos dos años el gasto en cooperación policial con Marruecos, según comunicado de CEAR.

La única forma de solicitar asilo en un país europeo es llegando primero a suelo de ese país (no existe la posibilidad de solicitarlo desde el exterior), pero los Estados europeos han desarrollado políticas de visado que impiden la entrada de los refugiados por los puestos fronterizos, han generado sistemas de vigilancia policial y elevado vallas (Ceuta, Melilla, Evros, Bulgaria...) que también les impiden la entrada fuera de los puestos fronterizos, y han establecido acuerdos policiales con los países vecinos que les impiden, incluso, acercarse a las fronteras europeas. El resultado de eso es que ha desaparecido la posibilidad de llegar, de forma sencilla, a Europa cuando se huye de un conflicto o de una persecución. O, dicho de otra forma, el derecho de asilo ha sido gravemente vulnerado por los gobiernos europeos.

Sirios, afganos, eritreos y tantos otros están viéndose obligados a pagar a delincuentes que les ayudan a cruzar el Mediterráneo o a superar fronteras terrestres; están gastándose sus ahorros para pagar a esos delincuentes y jugándose la vida en trayectos peligrosos (y perdiéndola, en muchos casos), porque no hay otra forma de llegar a territorio de asilo. Los gobiernos europeos nos dicen después que esas personas son víctimas de las mafias, y nos dicen también que es para luchar contra esas mafias para lo que elevan las vallas fronterizas, incrementan los recursos policiales y desarrollan los acuerdos con los gobiernos vecinos. Y cuando se producen grandes tragedias con cientos de muertos, como se han producido de forma reiterada en el Mediterráneo, nos dicen que van a incrementar el gasto para la lucha contra las mafias. Pero el incremento de la acción policial se hace desde la lógica de la bunkerización de las fronteras, y, en consecuencia, conduce a un aumento de las dificultades para que los refugiados puedan alcanzar territorio de asilo, lo que a su vez se traduce en trayectos más peligrosos, mayor número de víctimas y mayores posibilidades de negocio para los pasadores. Podemos decir, en definitiva, que las víctimas del Mediterráneo y otras zonas fronterizas, son, ante todo, víctimas de la política europea de fronteras. Decir que son víctimas de las mafias es tergiversar las cosas (las mafias son consecuencia y, en cierto modo, parte de la política europea de fronteras).

La vulneración del derecho de asilo perpetrada por los países de la Unión Europea se aprecia fácilmente cuando se observan los datos sobre refugiados sirios. El 95% de ellos está concentrado en cinco países, y no son precisamente los países más ricos del mundo occidental: Líbano, Jordania, Irak, Turquía y Egipto. Los sirios refugiados en los 28 países de la Unión Europea no llegan al 5%, y buena parte de ellos han alcanzado territorio europeo después de jugarse la vida en trayectos peligrosos y de cruzar las fronteras europeas de forma irregular.

Esta vulneración del derecho de asilo tiene en España su máxima expresión en la frontera sur y, en particular, en los perímetros fronterizos de Ceuta y Melilla. Buena parte de los subsaharianos que llegan a esas fronteras proceden de países en conflicto y son, por tanto, refugiados, pero no se les ofrece ninguna posibilidad de acercarse a un puesto fronterizo

para solicitar asilo. Saltar la valla o nadar por el mar se convierten en las únicas vías posibles para estos refugiados, después de haber pasado por los horrores de la vida en los montes cercanos a Ceuta y Melilla y de haber sufrido la cruel represión de los gendarmes marroquíes. Pese a todo, una parte de ellos consigue alcanzar territorio español. ¿Se convierten así en solicitantes de asilo? Algunos sí, pero otros muchos son ilegalmente devueltos a Marruecos sin haberles sido dada la posibilidad de solicitar asilo. Precisamente por ello las llamadas devoluciones en caliente son ilegales: incumplen la Convención de Ginebra sobre Refugiados, así como el Convenio Europeo de Derechos Humanos, que obligan a ofrecer la posibilidad de solicitar asilo, además de asistencia letrada e interpretación. Incumplen también la legislación española de asilo, ya que el derecho de asilo no está condicionado por la forma de entrada en territorio español (la ley de asilo deja muy caro en su artículo 17.2 que “la entrada ilegal en territorio español no podrá ser sancionada cuando haya sido realizada por persona que reúna los requisitos para ser beneficiaria de la protección internacional”). Por ello, si decíamos que los países de la Unión Europea vulneran el derecho de asilo por no dejar que los refugiados lleguen a territorio europeo y puedan solicitarlo, lo que hace España, cuando devuelve ilegalmente a los que han logrado alcanzar su territorio, es una vuelta de tuerca que agranda el carácter criminal de la vulneración de un derecho considerado fundamental.

El ministro del Interior dijo, a principios de febrero de 2015, que nadie necesita saltar la valla para solicitar asilo en Ceuta o Melilla ya que, desde septiembre de 2014, funcionan unas oficinas de asilo provisionales en los puestos fronterizos de ambas ciudades. Es cierto que desde entonces se han producido más de ochocientas solicitudes de asilo en esos puestos fronterizos, pero lo que el ministro no dijo es que de todas ellas no hay ni una sola que pertenezca a una persona subsahariana; todas pertenecen a sirios o a personas de aspecto árabe. El problema es que para llegar a los puestos fronterizos de la policía española hay que pasar antes los controles de los gendarmes marroquíes, y esto no es algo que pueda lograr un subsahariano por el solo hecho de querer solicitar asilo en España. Ni siquiera los sirios lo tienen fácil: la mayoría de los que lo logran es porque antes se han proveído de pasaportes marroquíes falsos. Y si los subsaharianos no pueden sobrepasar la barrera marroquí es porque (no lo olvidemos) España está pagando a Marruecos para esa barrera sea infranqueable.

El resultado es que una persona de aspecto árabe tiene alguna posibilidad, por pequeña que sea, de solicitar asilo en un puesto fronterizo de Ceuta o de Melilla, pero un subsahariano negro no la tiene. Hay algo de racismo en la afirmación del ministro cuando dice que nadie necesita saltar la valla para solicitar asilo, porque obvia el hecho de que el color de la piel es un impedimento que el gobierno español ha contribuido a crear. Quizá cuando lo dijo no pensaba en que los negros son también personas con derechos.

QUO VADIS DOMINE? CUANDO LA PRÁCTICA ADMINISTRATIVA DE EXTRANJERÍA SE ALEJA DE LOS FINES QUE LA LEGISLACIÓN ESTABLECE...

David Moya¹

Professor de la Universitat de Barcelona, membre del Observatori de Dret Públic

Es una tradición en el ámbito de extranjería e inmigración que los Estados gocen de amplios espacios de decisión y regulación, en la idea de que, el Gobierno desde la dirección política, y la Administración poniendo todo el poder de su aparato administrativo,... puedan contar con capacidad real de adaptarse a los flujos migratorios, e incluso incidir sobre éstos, gestionándolos y canalizándolos en la medida de lo posible hacia los fines establecidos por el Parlamento mediante sus leyes, en este caso principalmente la Ley de Extranjería. Ahora bien, eso implica, primero, que el Gobierno sepa lo que pretende (o no) hacer, y que ello se ajuste en cierta medida a lo que Ley le permite hacer.

1.- ¿Gobernar o *laissez faire*?

En este sentido es indispensable contar tanto con un adecuado diagnóstico como con un cierto pronóstico sobre cómo evolucionará la realidad migratoria durante los siguientes años de gobierno. Y sobre esa base elaborar un programa de trabajo (que idealmente debería contenerse en algún tipo de documento como, por ejemplo un Plan estatal plurianual, como en el Plan de Integración del que habla el art. 2 ter LODYLE). Ciertamente, elaborar un pronóstico en tiempos de fuertes cambios económicos y sociales, como los actuales, es arriesgado. Pero cruzarse de brazos y limitarse a gestionar el sistema de inmigración, sin diagnóstico ni pronóstico, simplemente actuando de manera reactiva a los problemas es igual de arriesgado socialmente aunque ciertamente pueda ser menos comprometido políticamente. Algo de esto ha ocurrido en los últimos años en materia de inmigración, aprovechando la percepción generalizada de que han dejado de llegar extranjeros (falso) y de que ahora son los españoles los que emigran (lectura desenfocada).² A partir de aquí, es compartida ampliamente la per-

1 Profesor de la Universidad de Barcelona, miembro del Observatorio de Derecho Público. Dado el carácter altamente subjetivo del presente texto, y la imposibilidad de documentar aquí muchos de los casos citados se ruega que cualquier error o información que quieran hacer llegar al autor pueden hacerlo mediante un e-mail a dmoya@ub.edu. Gracias.

2 Véase la colección de trabajos dedicada a esta cuestión en el Anuario de Inmigración en España 2013, Ed. CIDOB, Barcelona 2014.

cepción de que la política impulsada por el Gobierno en materia de inmigración ha presentado un perfil bastante bajo, traducido en la reducción a una sola Secretaría de Estado, la renuncia a la modificación de la normativa de extranjería existente como suele ser habitual cuando hay cambios de Gobierno o alteraciones relevantes en las tendencias migratorias. Efectivamente, en estos años apenas ha habido cambios relevantes si exceptuamos el endurecimiento en el acceso a la sanidad, la regulación de los CIEs y las medidas dirigidas a atraer adinerados inversores y compradores extranjeros. En definitiva, ninguna reforma de Ley de Extranjería ni del Reglamento, aunque en el último año se han introducido propuestas en el Congreso para regular las devoluciones en caliente o reordenar las pruebas de integración en el procedimiento de adquisición de la nacionalidad, que podrían aprobarse pronto en 2015. Este perfil bajo ha sido acogido por muchos como una cierta prueba de moderación, cuyo fin último era evitar que en la tormenta de la crisis económica se acabara culpando a la inmigración de algunos de nuestros problemas, especialmente de empleo, como vemos que ocurre en otros países, destacadamente Grecia y, en menor medida, Italia o Francia. Esto es cierto, y debe admitirse como un logro del Gobierno, y de la sociedad en su conjunto.

Sin embargo, mi hipótesis es que en el ámbito de la práctica de extranjería, ese perfil bajo, cuasi de aséptica gestión técnica, no es tan neutro ni moderado. Como no puede ser de otra manera, pues un Gobierno toma decisiones cada día y resuelve aspectos clave relacionados con la inmigración, existe una línea de actuación política que o bien a propiciado o bien consentido un endurecimiento de la práctica administrativa de extranjería. En este punto es muy difícil de constatar si ello constituye una práctica ordenada o simplemente una relajación en los controles sobre el funcionamiento de la administración de extranjería. Pero como argumentaré a continuación es muy perceptible, y aunque bastante generalizado, pues se proyecta tanto sobre comunitarios como extracomunitarios, resulta particularmente duro para aquellos que todavía tienen permisos de residencia temporales (30-35%).

2.- Sobre el progresivo incremento de las prácticas administrativas restrictivas

Muy brevemente, pasemos revista a algunas de las prácticas que desde una perspectiva puramente subjetiva –y escasamente científica, todavía–, deberían centrar la atención de nuestras autoridades (Parlamento, Defensora del Pueblo, etc...) para asegurar un adecuado funcionamiento de la Administración. Las prácticas que considero más problemáticas se pueden ordenar en cinco tipos distintos de acciones o medidas administrativas que intentaremos ilustrar con algunos ejemplos, a pesar de la dificultad para su identificación y del riesgo que supone generalizar comportamientos que, en ocasiones responden a interpretaciones o meras prácticas administrativas que únicamente ocurren en algunas (sub)delegaciones y no en otras.

Primero, hay ocasiones en las que el desarrollo de la normativa existente mediante *instrucciones, circulares, notas informativas o la simple práctica administrativa* se produce con una carga fuertemente restrictiva respecto de la norma de cobertura, bien sea incrementando el número de requisitos que la Ley o el Reglamento parecerían imponer y que no se deducen naturalmente de su redacción. Así, por ejemplo, exigiendo que la reagrupación familiar se haga en bloque y no por partes, o aduciendo que la autorización por arraigo familiar a favor de madre o padre de niño español se agota con el primer uso y no es reiterable, o concediendo autorizaciones temporales de dos años cuando se rechaza la residencia de larga duración por, pongamos, antecedentes penales de escasa entidad). Aunque también ha ocurrido que esos requisitos se impongan bien directamente

a pesar de ser claramente contra-*legem* (p.ej.: exigiendo requisitos económicos para el acceso a la residencia permanente comunitaria cuando la Directiva nada establece a este respecto); bien desviándose de la jurisprudencia existente (a pesar de la supresión por el Tribunal Supremo del supuesto de separación legal o de hecho en algunas delegaciones se exige que familiar de comunitario no se haya separado temporalmente del ciudadano comunitario a través de la exigencia de acompañamiento), o incluso tolerando o favoreciendo prácticas claramente ilícitas (sería el caso de las devoluciones “en caliente” en puestos fronterizos de Ceuta y Melilla, documentadas audiovisualmente y actualmente *sub judice*). Claro que estas exigencias adicionales no son patrimonio exclusivo del Estado central, así, por ejemplo, algunas instrucciones de la Generalitat de Catalunya exigen que el extranjero aporte la cédula de habilitabilidad, algo que cuando se es arrendatario no siempre se puede obtener o aportar.

Segundo, otra práctica muy extendida consiste en *modificar de manera más restrictiva los criterios o la interpretación previamente establecida en ámbitos en los que la normativa admite cierta discrecionalidad administrativa*, especialmente para la concesión del permiso de residencia de larga duración; así, por ejemplo, la exigencia de antecedentes penales de escasa entidad (p. ej. una condena de 2 meses y multa por un delito de la conducción), o un control exhaustivo de las salidas del territorio español que no pueden superar los 10 meses en 5 años sin una cierta flexibilidad en su aplicación (p. ej. en el caso de un cómputo que arroja 10 meses y un día se denegó la RLD cuando para ciudadanos, por ejemplo, marroquíes tales períodos se pueden alcanzar casi computando los períodos vacacionales). En el ámbito de la reagrupación familiar también se observan interpretaciones cada vez más estrictas a pesar del contexto económico general, como por ejemplo, exigir la demostración de la regularidad y estabilidad de los ingresos durante los 6 meses precedentes a la reagrupación que puede parecer lógico pero que aplicado estrictamente complica mucho cualquier gestión en este ámbito, especialmente en una época de gran temporalidad y precariedad laboral en determinados sectores. A efectos de las renovaciones, por ejemplo, se ha llegado a exigir que se compute por días enteros trabajados (jornada completa) no por días simplemente, lo cual perjudica a aquellos que trabajan media jornada –especialmente mujeres como ha insistido el Tribunal de Justicia de la Unión Europea en otros ámbitos al calificar dicha práctica como particularmente perjudicial para este colectivo y por ende discriminatoria- sin tomar en cuenta la cuantía de sus ingresos.

Tercero, constituye una *práctica gravosa pero muy difícilmente controlable la creciente exigencia de prueba documental para demostrar hechos de muy limitada relevancia o innecesarios* para la resolución final. En ocasiones, se llega a exigir la aportación de pruebas documentales que, o bien son de difícil obtención (y que requieren un gran esfuerzo por parte del extranjero), o bien no están bien definidas y que luego pueden ser estimadas como inadecuadas, incluso en muchas ocasiones se exigen documentos que no debería corresponder al extranjero su obtención, sino a la propia Administración (porque ya obra en su poder) o a un tercero. Pero ante el riesgo de inadmisión o denegación, se intentan aportar. Así, por ejemplo, la exigencia de un “certificado migratorio” que no se sabe muy bien que es a efectos de obtención de la nacionalidad. Tendencia que no sólo se produce en la Administración central, pues también la Generalitat ha exigido en algún momento, por ejemplo, que los cursos de lengua catalana destinados a obtener los certificados de integración, sean únicamente aquellos impartidos por el Consorci de Normalització Lingüística de la Generalitat, y no otros (en este punto quizá la exigencia podría flexibilizarse y los fines de la misma compensarse mediante otros instrumentos).

Cuarto, introduciendo una *interpretación mucho más rigorista de las disposiciones existentes, y concretamente de los elementos procesales y/o formales*, cuyo efecto acaba siendo la presentación de una nueva y distinta solicitud o la provocación de un mayor retraso en la resolución del caso. Una variante es la paradójica utilización de avances de carácter organizativo o procedimental como el nuevo sistema electrónico de citas para ordenar las solicitudes vía Internet pero gestionándolo de manera disfuncional para lo que sería un sistema informatizado disponible 24h. (por ejemplo, permitiendo tramitar citas por Internet un solo día de la semana) o situando los mecanismos de Administración electrónica como los únicos disponibles, lo cual puede ser una barrera para mucha gente que no tiene fácil acceso a Internet.

Quinto, y por ir acabando, la *ausencia de medidas de adaptación ordenamiento extranjería a la cambiante realidad puede generar situaciones particularmente gravosas para los extranjeros*. Así por ejemplo, tras un enorme esfuerzo para resolver cientos de miles de expedientes con el Plan de Nacionalidad, las citas para la jura se acaban acumulando y dándose para dentro de muchos meses; del mismo modo, tampoco se ha previsto ninguna medida para reforzar la situación jurídica de aquellas personas que obtienen arraigo social por motivo familiar, es decir sin contrato laboral.

La descripción anterior no deja de ser meramente ilustrativa, ni siquiera pretende ser mínimamente completa pues seguro que existen muchas otras medidas restrictivas que y posiblemente han quedado fuera algunas igual o más importantes aún.

3.- Algunas líneas de trabajo futuras

En cualquier caso, tomadas en su conjunto todas estas prácticas dan casi la impresión de una cierta “contrareforma encubierta” del régimen de extranjería, pues si bien una parte de las cuales pueden enmarcarse hasta cierto punto en un marco más amplio de políticas destinadas a controlar –recortar– el gasto público (servicios sociales, sanidad, tasas judiciales recientemente revertidas, etc.), pero respecto de ciertas medidas cuyo efecto es simplemente endurecer la reagrupación, regularización y renovación de autorizaciones por parte de los extranjeros, no se alcanza a entender qué lógica las alienta salvo la de pensar que pueden impeler a un cierto retorno o “efecto salida”. Sin embargo, es posible perfectamente la otra hipótesis, que el perfil bajo del Gobierno se haya traducido asimismo en una relajación de sus mecanismos de control sobre la Administración a su cargo, y que ésta progresivamente haya ido asumiendo un discurso más restrictivo.

De hecho, este es uno de los problemas tradicionales de extranjería, que es la exigencia de responsabilidad administrativa sobre el mal funcionamiento de la Administración, pues los mecanismos existentes están pensados para hacer frente a la excepción, y suelen ser de naturaleza jurisdiccional, y un tanto laberínticos. Para las malas praxis administrativas “conscientes” el remedio es esencialmente político, más control interno (Gobierno) y externo (Cortes, Defensor, Tribunales). El problema es demostrar que algo constituye una mala praxis generalizada o recurrente, pues el problema de la práctica es precisamente ese, que es mera práctica administrativa, y que por ello resulta muy cambiante y distinta en España, de modo que resulta muy difícil trazarla, especialmente porque puede cambiar con una simple orden por parte de las autoridades gubernamentales superiores cuando existe una presión externa

para hacerlo (una sentencia, una pregunta parlamentaria, una investigación del Defensor del Pueblo, una noticia de prensa, etc...), aunque en el trabajo diario de los abogados de extranjería y de las ONGs activas en este ámbito, resulta un desafío enorme y constante, pues es una lucha muy desigual donde la Administración cuenta con muchos más medios para actuar y adaptarse. Es más, cuando nos enfrentamos directamente a actuaciones que rayan la mala fe administrativa o prácticas disuasorias generalizadas (como denegación de solicitudes con escasa o inadecuada fundamentación, etc...) los mecanismos jurisdiccionales tradicionales resultan efectivos de forma muy limitada.

Y esta constituye una de mis primeras conclusiones provisionales, la intensidad de control a la que está sometida la administración de extranjería, especialmente en determinadas áreas muy concretas (visados, entrada, asilos en frontera, etc.), es muy limitada, por lo que se hacen necesarios otro tipo de mecanismos de control específico (control parlamentario de la normativa infrarreglamentaria y de las directrices políticas, nuevos mecanismos de control judicial de las prácticas generalizadas de la Administración, etc...). Hemos tenido ejemplos muy particulares en ámbitos como el control de los CIEs, con la creación de la figura del Juez de Control, ahora necesitamos mayores mecanismos de control y punición de la Administración (y de los responsables de la misma) cuando actúa de mala fe. Habrá que empezar a pensar en ello, ya que no constituye un problema exclusivo de la inmigración, si no que puede extrapolarse a otros ámbitos... aunque el de extranjería pueda haber sido laboratorio para malas praxis administrativas que empiezan a extenderse a otros ámbitos (seguridad social, etc...).

Segunda, a pesar de las reformas introducidas para que las ONGs puedan actuar con mayor capacidad en este ámbito (arts. 20-22 LODYLE) y a pesar de los esfuerzos notables de *advocacy* de algunas ONGs, quizá debamos pensar en mecanismos más potentes e institucionalizados de coordinación en esta materia. Hay que explotar al máximo todas las posibilidades que ofrecen los litigios estratégicos, pero para eso es necesario contar con un nivel de coordinación en el tercer sector que no se limite a la coordinación “por arriba” (a nivel de dirección), sino que empiece a ser horizontal y llegue hasta la base, instaurando una cultura colaborativa en el nivel más administrativo (plataformas de intercambio de información, bases de datos comunes, protocolos de trabajo, mayor especialización, etc...), que sin duda plantean enormes retos tanto logísticos como de cultura institucional de las propias ONGs. ¿Estamos preparados para el trabajo en red?

EL ODIO COMO DELITO.

Gonzalo Escobar

*Professor Titular al Departament de Dret Públic de la Universitat de Girona
Activista de SOS Racisme Catalunya. Coordina la Comissió Jurídica 'Estudi i Pensament de SOS Racisme*

Con la anunciada reforma del Código Penal resurgen voces que claman nuevos y mayores espacios para la intervención punitiva del Estado. En la medida que las sociedades ganan complejidad se refuerzan aquellas voces que consideran que si un problema no tiene respuesta penal significa que no nos tomamos en serio ese problema y a su vez, consideramos que el instrumento penal será decisivo para eliminar realmente el problema. En esta tesitura, se encuentra hoy el odio.

El sistema penal como mecanismo para gestionar/resolver los problemas relacionados con la criminalidad ha sido, y sigue siendo, objeto de serias críticas.

Ya en el Siglo XVIII, los autores de la ilustración, advertían sobre los riesgos del poder punitivo del Estado y reclamaban la necesidad de limitar al mínimo necesario su uso. Como afirmaba Beccaria el poder del Estado para imponer penas debe ser útil (eficacia preventiva) y limitado. Se acuñaba, entonces, el principio del derecho penal mínimo y garantista.

Son múltiples las evidencias que permiten ver los problemas que plantea el Sistema penal. Siguiendo a algunos autores, sin ánimo exhaustivo y de forma muy sintética, se ha planteado que el Sistema penal:

- No se legitima por su útil, que no tiene demostrada.
- No se legitima por su justicia. ¿Cómo puede explicarse desde la justicia delitos como el de los manteros? O el aborto? O que cuando una persona engaña a otro y la defrauda se exija para considerarlo delito que lo defraudado sea superior a 400€, pero cuando los engañados y defraudados somos todos (Hacienda Pública), se exija que la defraudación sea superior a 120.000€.
- No recoge aquellos comportamientos que representan los males más graves para la sociedad, sino que es el resultado de una contienda política atravesada por una gran variedad de intereses. Como ejemplos baste la regulación del aborto o la de la ocupación de inmuebles.
- Se sustenta en un modelo de sociedad punitiva, como indicaremos más adelante.
- No es igual para todos. Son múltiples las evidencias del carácter discriminatorio del sistema penal. Los delitos de los poderosos son una clara evidencia.

Actualmente, podemos añadir algunas evidencias más en contra del uso punitivo del Estado y de su instrumento fundamental, la cárcel.

La cárcel ha sido criticada desde su nacimiento. De forma temprana, Howard dedicó parte de su vida a visitar cárceles europeas y a hacer explícitas las condiciones infrahumanas en las que se realizaban estos encerramientos. Sin duda las condiciones de vida en las prisiones europeas han cambiado. Sin embargo es una pena que no acaba de librarse de un trasfondo que para algunos la hace una pena inhumana.

Autores como Rosenfeld han evidenciado que la cárcel no es útil para prevenir los delitos. El anunciado temor a la cárcel no ha resultado ser un freno real frente a los comportamientos delictivos. También tenemos evidencias sobre el bajo rendimiento de la cárcel a la hora de resocializar a aquellos que son reclusos entre sus muros.

Pero no sólo no es útil para los propósitos que la legitimarían, sino que existen estudios que nos muestran los efectos desestructuradores y de marginación que produce la cárcel.

Con todo, estas críticas a la cárcel no pueden hacernos perder de vista que las evidencias y las críticas se extienden a todo el Sistema penal. Al instrumento punitivo del Estado y al modelo de gestión/resolución de conflictos que incorpora.

En este contexto, un tema de gran actualidad viene relacionado con la denuncia que se hace sobre la forma en que los Estados vienen gestionando conflictos sociales a través del Sistema penal. En este modelo de gestión, el Estado no está interesado ni dispuesto a reconocer y proporcionar igualdad de oportunidades. Se trata de preservar un orden de cosas que permite una gran concentración de la riqueza, con el coste de una gran extensión de la pobreza. Pero, para mantener su aparente legitimidad, el Estado debe contar con instrumentos que le permitan “legítimamente” establecer las diferencias o lo que es lo mismo negar las oportunidades. Y ahí es donde entra en juego el Sistema penal y su consustancial elemento de estigmatización. Se selecciona un segmento de la población que será excluido de los servicios/derechos/oportunidades. El elemento de distinción parece ser “natural”, lo que permite ahorrar su justificación. Categorías como la edad (son jóvenes), el sexo (son mujeres), el origen (son inmigrantes), han tenido un gran rendimiento. A partir de esa selección, se problematiza el colectivo. De esa forma, las frases parecen salir del cajón “ya se sabe que los jóvenes son más problemáticos”, “ya se sabe que los inmigrantes no se integran”. Sobre esta base, de la definición del grupo como problema, entonces el instrumento penal tiene plena cabida. La redefinición del joven problemático como joven delincuente no requiere un gran esfuerzo. De la misma forma que no requirió un gran esfuerzo la criminalización del inmigrante en España y Europa. La transformación del “inmigrante clandestino que no se integra”, al inmigrante como delincuente, en el ideario social, no requirió ni mucho esfuerzo, ni mucho tiempo. Llegados a este punto, el Sistema penal pasa a ser el instrumento adecuado para negar, de forma aparentemente legítima, sus derechos/oportunidades/servicios. La fundamentación que se utiliza es: “no se le excluye por ser inmigrante, se le excluye por ser delincuente”. He ahí, como se obtiene el respaldo, cuando menos silencioso, de una parte importante de la sociedad, al proceso de exclusión social efectuada por el Estado, a través del uso del Sistema penal.

Fruto de estas evidencias, en la actualidad encontramos propuestas alternativas. Propuestas que van desde un cambio de enfoque, sintetizadas en el castigar vs reparar de la llamada

justicia restaurativa; a propuestas de formas alternativas de resolución de conflictos que podríamos sintetizar en castigar vs prevenir.

Lo que llama la atención es que a pesar de que sabemos y tenemos evidencias sobre el funcionamiento del Sistema penal. Sobre su falsa utilidad como instrumento preventivo. Sobre los problemas y riesgos que genera su uso. Algunos sectores siguen empeñados en su reclamo. E insisten en afirmar que el Sistema penal es el único (o básico) instrumento que tenemos para combatir aquellos comportamientos que no deseamos (la criminalidad).

Como afirma Foucault, esta obcecación por el uso de un instrumento que no logra su propósito, no puede explicarse a través de la historia de sus fracasos, sino que debe explicarse a través de la historia de sus éxitos. Desde este punto de vista, que el Estado y sus poderes fácticos se empeñen en su utilización, no encierra ninguna paradoja. El Sistema Penal es uno más (y muy potente) de los instrumentos al servicio de ese poder.

La curiosidad la despiertan aquellos que están comprometidos con la lucha por la igualdad de oportunidades y en contra de las discriminaciones. Aquellos que luchan para limitar al Estado y sin embargo, reclaman más intervención punitiva y dotar de más facultades al Estado, en ese ejercicio penal, desdibujando los límites que se han ido construyendo a lo largo de la historia, desde que Beccaria advirtiese sobre la necesidad de limitar al Estado en el uso de ese poder.

Uno de los elementos que nos permitiría entender este reclamo punitivo sería el desconocimiento de estas evidencias. Sin embargo, es un tópico generalizado la afirmación: la cárcel no sirve. La paradoja viene cuando acto seguido se afirma: sin la cárcel esto sería un caos.

Otro elemento presente proviene de nuestra cultura punitiva. Nuestra sociedad proviene de una cultura que entiende que aquello que nos causa indignación merece un castigo. El pecado tendrá, ahora o en el juicio final, su merecida penitencia. Este modelo de sociedad implica una forma determinada de ver y entender los conflictos y sus soluciones. La pregunta clave es: ¿quién ha sido el culpable?, ya que la respuesta evidente es el castigo del culpable. Sin culpable el problema no puede ser resuelto. Resolver el problema es, por tanto, castigar/penar a los culpables. Un modelo que ha imperado durante largos años en nuestras desarrolladas sociedades.

Para autores como Ferrajoli este castigo, por parte del Estado, cumple una función básica, la de sustituir, neutralizando, la venganza privada. El sistema penal, como venganza pública -limitada y más racional-, evita que la víctima ejerza su propia venganza -más irracional-. Sin embargo, por racional que nos parezca esta explicación, sigue anclada en un modelo de sociedad culturalmente punitiva.

Estoy de acuerdo que los cambios culturales de una sociedad son lentos y difíciles, pero no imposibles. También reconozco que nuestras sociedades han ido evolucionando en este sentido. Ya los padres no corrigen a sus hijos mediante el castigo físico, ni en las escuelas impera el dogma: la letra con sangre entra, escenificado por Goya. Sin embargo, cuando hablamos del castigo penal los avances son menores, incluso diría que se mantiene en contradirección. El Sistema penal, con sus cárceles, gozan de una excelente salud. Sin embargo, ahora que estamos al borde de una nueva reforma del Código Penal, en la que

de nuevo se pretende ampliar aún más su ámbito de influencia y debilitar o anular los límites establecidos, es un buen momento para insistir en que debemos tomar conciencia de las evidencias e incluir entre los objetos de nuestras luchas contra el poder establecido y la discriminación que lo sustenta, el Sistema penal y el uso que del mismo se hace.

El Código Penal de 1995, llamado Código Penal de la democracia, no sólo ha demostrado su dureza, generando la mayor tasa de encarcelamiento de Europa; sino su gran utilidad en la criminalización de la inmigración. Una utilidad que se aprecia si hacemos una revisión histórica de la composición penitenciaria de nuestras cárceles: primero se llenaron (las llenaron) de “vagos y maleantes”, luego de “charnegos y gitanos”, posteriormente de drogodependientes y actualmente de inmigrantes. Quizá alguien piensa que esto es una casualidad, pero soy de los que piensa que las casualidades en política social no existen.

La paradoja está en que en ese Código se introducían, por primera vez en la historia penal de nuestro país, delitos que pretendían proteger a los inmigrantes. Sin embargo, acabó con ellos en las cárceles reforzando, de esa forma, el ideario social expresado en la frase de Esperanza Aguirre: “vienen a delinquir porque les sale muy barato”.

Ahora, de nuevo, reforzando una reforma penal, si se quiere de forma indirecta, pero reforzándola, se elevan voces que piden reformas del código para continuar en la senda de diluir y debilitar límites al poder punitivo del Estado. Me refiero a aquellos que piden que el Código Penal debe reformular, ampliando, su prohibición sobre el odio al racismo y otros. Posiblemente, para ellos, penarlo de la forma más amplia posible. Sin ser conscientes que con ello se eliminan barreras importantes al poder de castigar del Estado y se abren puertas que no podremos controlar.

Uno de los límites al ejercicio punitivo del Estado que se ha consolidado es el llamado principio de lesividad. Según este principio, la intervención punitiva del estado se reserva sólo a aquellos comportamientos que efectivamente causan un grave daño social y sólo para los daños más relevantes. Con esto no se quiere significar que aquellos comportamientos que no queden recogidos en la norma penal, se quedan sin respuesta alguna. Tienen respuesta. Pero la respuesta no es penal. Y esta diferencia no es baladí. Baste mencionar el gran poder estigmatizador y de desestructuración personal y social que tiene la sanción penal.

En ese proceso gradual de desdibujar los límites del castigo penal, se han ido introduciendo en el Código Penal comportamientos que si bien no causan un daño real, crean un peligro. Inicialmente, se advertía que en todo caso el peligro debería ser concreto. Es decir, que en el momento del juicio, debería quedar demostrado que la conducta de la persona que se condenaba había generado un peligro a otra persona concreta (con nombre y apellido). Pero en su avance corrosivo con los límites, los Códigos penales han ido incorporando comportamientos que no causan una lesión, ni siquiera un peligro concreto, sino que basta con un peligro abstracto. Es decir, con situaciones en las que se pueda predicar que ese comportamiento es un comportamiento que puede poner en riesgo a una persona. De esta forma, el Estado ha ido ampliando el espacio penal, inicialmente reservado para las lesiones.

Por otro lado, otro límite fundamental del sistema penal es que su espacio de intervención se limita exclusivamente al ámbito de las acciones. Al Estado le está vedado castigar a las personas por sus pensamientos o sentimientos. Da igual lo malignos o perversos que sean, siempre

y cuando se mantengan en el plano interior, es decir no se externalicen mediante acciones lesivas, no hay castigo penal. De nuevo, esto no significa que el Estado, ni la sociedad, no puedan o deban hacer algo. Precisamente aquí radica la esencia de los modelos alternativos. Este es el momento y el espacio en el que se debe actuar, de forma no punitiva sino preventiva, para desarrollar formas de pensar, formas de sentir, formas de actuar, en definitiva, formas culturales alternativas. El campo es muy amplio y los instrumentos muy variados.

Pero de nuevo, la expansión penal ha ido sutilmente conquistando terrenos en los que la exigencia de un comportamiento es cada vez más líquida. Un ejemplo de ello es el llamado delito de odio. De nuevo, junto con aquellos que juegan clara y abiertamente con el sistema penal, encontramos algunas voces comprometidas con la lucha contra la discriminación, contra la criminalización de la inmigración, reclamando y avalando la conquista de un nuevo espacio de la intervención penal. Avalando una ruptura o debilitamiento de los límites de la intervención punitiva en aras de una pretendida eficacia del sistema penal para acabar con el odio. Hoy seguramente avalamos la intervención penal contra un determinado odio que nos parece, y lo es, execrable. Pero la historia del Sistema penal y sus evidencias nos enseña que quienes mañana irán realmente a la prisión por ese delito, que en su momento veíamos tan claro, pueden ser otros; o mejor, los mismos, aquellos que siempre ha llenado las cárceles: jóvenes, varones, con bajos recursos económicos... y posiblemente inmigrantes. Hoy creemos que su utilización, y por eso lo avalamos, es el odio racista. Pero nos extrañaremos, exaltaremos e indignaremos cuando el condenado sea, por ejemplo, por odio... al sistema democrático (y entonces veremos el escrito de acusación del Fiscal, recogido en la sentencia: “joven problemático antisistema, que si bien no quemó contenedores, no pegó a policías, exaltó al odio contra el sistema democrático, un comportamiento que como se sabe, tras la última reforma del Código Penal, no requiere ningún tipo de resultado”).

Por ello es importante reiterar que la lucha por la expansión del derecho penal y el consecuente debilitamiento de los límites al poder de castigar del Estado tiene, a mi modo de ver, una clara y determinada dimensión política. Una dimensión que considero rechazable, por digno y loable que sea el fin que se pretenda perseguir. Avalando esta expansión se avala un instrumento, el penal, que discrimina y que excluye.

En definitiva, considero que debemos tomarnos en serio los problemas relacionados con el odio por motivos “racistas, antisemitas u otros referentes a la ideología, la religión o creencias, situación familiar, la pertenencia de sus miembros a una etnia o raza, su origen nacional, su sexo, orientación sexual, enfermedad, o minusvalía”, de los que nos habla el art. 510 del Código Penal, y que debemos luchar contra su provocación y expansión. Pero creo que hay suficientes evidencias que demuestran que tomarse en serio estos problemas y la lucha en su contra no pasa por avalar un instrumento que precisamente profundiza y da amparo a este odio y a esta discriminación. Es el instrumento que precisamente permite aquellas campañas que dicen: “No los rechazamos (odiamos) porque sean rumanos, les rechazamos por ser delincuentes”. Ese, y no otros, es uno de los resultados que se obtiene con la intervención penal y del que existen claras evidencias.

LA PROTESTA ÉS DELICTE

Aida Guillén Lanzarote, @AidaGuillen

Institut de Drets Humans de Catalunya

Potser aquesta afirmació no passaria una prova dels infames polígrafs, potser no és vertadera al 100%, potser es pot matisar, però cada cop menys, cada cop il·lustra millor la realitat de les expressions de dissidència al nostre entorn.

La crisi i les mesures d'austericidi impulsades des dels nostres diferents governs (europeu, estatal i autonòmics) han suposat una retallada sense precedents de les nostres polítiques socials i per tant un retrocés en el gaudi efectiu de diversos drets econòmics, socials i culturals, com són el treball, la sanitat i l'educació. Aquestes retallades es contesten, dia sí i dia també, al carrer. Manifestacions, concentracions, ocupacions d'espais públics, assemblees ciutadanes..., segons va afirmar el director general de la Policia, Ignacio Cosidó, en la seva última compareixença al Congrés, es calculen gairebé 100 protestes diàries des de 2012.

La protesta, el dissens, no està recollida com a dret humà autònom. No obstant això sí que ho estan altres aspectes que la configuren, com són el dret de manifestació, el dret de reunió i la llibertat d'expressió. Aquests drets, considerats com estretament vinculats a la formació d'una societat democràtica, perquè són imprescindibles per a la seva construcció, són els que es troben, i ho diem sense por a exagerar, assetjats per un atac persistent i sostingut que els arriba, ens arriba, des de quatre flancs, des de quatre poders: l'executiu, el legislatiu, el judicial i el mediàtic.

Des del poder executiu assistim a un ús i abús de la violència i la força per part dels cossos de seguretat que ja no es pot considerar anecdòtica ni puntual. Són massa els casos en què es produeixen càrregues policials violentes, desplegaments de cossos antiavalots desproporcionats i provocadors i directrius des dels responsables polítics clarament dirigides a acovardir i desincentivar la mobilització social amb arguments de manca de seguretat ciutadana associada gairebé en exclusiva a la protecció de béns materials.

No hem d'oblidar que el principal paper de la policia davant d'una manifestació o acte de protesta és la protecció dels manifestants i del seu dret a reivindicar o expressar les seves opinions. No obstant això, amb la justificació de la crema de contenidors o la destrossa de sucursals bancàries, les forces de seguretat anteposen la protecció d'aquests béns a la integritat física de les persones. Davant d'un acte delictiu la policia ha d'actuar i intentar detenir

els responsables. D'aquí a abusar de la força i posar en perill aquesta integritat física, com ha estat denunciat per diversos mecanismes internacionals de protecció dels drets humans, hi ha un abisme que hem decidit saltar.

El govern sembla haver oblidat que com a garant dels drets humans és la seva obligació de respectar, protegir i garantir aquests drets. És a dir, l'estat no pot violar drets humans (respecte), ha de posar les condicions adequades per al seu gaudi (protecció) i ha d'establir el sistema de reparació adequat quan no pugui evitar una vulneració (garantia). El respecte, protecció i garantia del dret de reunió i de la llibertat d'expressió es troben en un lloc privilegiat, per la seva fonamentalitat constitucional. No obstant això, aquesta especial protecció que els ofereix la Constitució no sembla ser suficient, ja que el legislatiu també ha decidit atacar.

La recent aprovació de la Llei de seguretat privada, la reforma del Codi Penal i l'intent de reforma de la Llei de seguretat ciutadana que es troba en els seus últims tràmits, són només tres exemples de l'ofensiva normativa destinada a intentar silenciar i criminalitzar la protesta. D'una banda s'augmenten els tipus penals associats clarament amb accions de protesta o de reivindicació i de l'altra es concedeixen més poders i més discrecionalitat a les forces de seguretat, fins i tot privatitzant algunes de les seves funcions amb el que això suposa de pèrdua de control públic i de rendició de comptes.

I davant les vulneracions de drets, quan haurien activar les garanties secundàries, aquestes contribueixen, en general, a augmentar el cercle de la impunitat. Les al·legacions de maltractaments i tortures per part de les forces de seguretat durant actes de protesta han tingut una vida judicial bastant curta fins a la data. La falta d'investigació profunda, la presumpció de veracitat de l'autoritat i la inclusió de taxes judicials són alguns dels aspectes que porten, en la majoria dels casos, a la no presentació de demanda o al sobreseïment de la mateixa en les primeres fases judicials.

Tot i això, hi ha excepcions, i s'han produït diverses sentències condemnatòries davant d'actuacions policials abusives i desproporcionades. Apareix en aquest punt, però, la figura de l'indult atorgat per l'executiu que ens acaba de tancar aquest cercle d'impunitat a què fem referència. Són ja massa les ocasions en les quals es produeixen indults per aquest tipus de delictes, indults que només serveixen per donar el missatge, equivocadament des del meu punt de vista, que aquestes sentències condemnatòries són, tranquils, només un error que es pot esmenar.

Com a societat democràtica no podem permetre'ns aquest clima de por davant la protesta ni aquest cercle d'impunitat. Però ho permetem. I ho fem, entre altres coses, perquè el quart atac, el mediàtic, és continu i sistemàtic. Des dels mitjans de comunicació convencionals assistim a la propagació d'un discurs únic sobre la protesta que identifica el manifestant com violent, despullant-lo immediatament d'humanitat i per tant aplanant el camí a la justificació de la seva repressió, violenta fins i tot, si cal.

La construcció de l'imaginari social sobre el concepte de seguretat és una tasca conjunta davant la qual els mitjans de comunicació tenen molt a dir i aportar. Definir la seguretat exclusivament com a ordre públic sense tenir en compte altres dimensions, com l'econòmica, la social o la política, ajuda a legitimar l'ús de la violència contra aquells que exigeixen un ordre social diferent més segur, amb treball, educació, sanitat i espai públic d'ús variat, també reivindicatiu.

La defensa davant de tots aquests atacs passa, segons el meu punt de vista, per l'enfortiment de la societat civil, per la conscienciació clara i explícita sobre els drets que com a ciutadania tenim, per la recerca de suports internacionals a través dels mecanismes de protecció de els drets humans i pel canvi en la manera de fer política que recuperi el respecte, la protecció i la garantia d'aquests drets com la seva principal prioritat.

ISLAMOFÒBIA: UNA COARTADA PSEUDO-FEMINISTA PER DISCRIMINAR ENCARA MÉS LES DONES

Beatriu Guarro i Picart

Professora emèrita de la Universitat de Barcelona

Activista de SOS Racisme Catalunya

En aquest article analitzarem els arguments més habituals que s'empren per oposar-se a l'ús del vel integral al carrer, tot intentant desmuntar-los i demostrar que darrera una falsa protecció de la dona, s'hi amaga el rebuig cap a una part important de la població catalana, especialment d'origen àrab i nord-africà, que acaba convertint-se en boc expiatori per justificar mesures repressives i per intentar escindir la nostra societat.

El debat sobre la prohibició del vel integral apareix de forma cíclica a la nostra societat. Ara s'acosten unes eleccions i podem esperar, doncs, que el tema es tornarà a posar damunt la taula. Més enllà de qüestions terminològiques (es parla sovint de “burca”, quan en realitat es vol dir *nicab*, o altres tipus de vel integral: a casa nostra, de burca, no se n'hi ha vist mai cap), el fet és que l'argumentari predominant per defensar aquesta prohibició es basa en dues premisses: cal protegir les dones a qui s'imposa l'ús d'aquest vel, i aquest tipus d'indumentària és pròpia de cultures endarrerides i no és admissible en el nostre context cultural europeu.

Sobre la primera qüestió, la suposada protecció de les dones, cal dir que el tipus d'arguments que s'usen no són gaire diferents dels que condemnen també l'ús del vel o mocador que tapa només el cap (*hijab*). Es dona per fet que és una imposició de l'home (el marit, el pare, el germà) i no es pot admetre de cap de les maneres que hi hagi dones que el porten voluntàriament, sigui per tradició, sigui per creences religioses. Llavors, com s'explicaria que, entre les dones d'una mateixa família, les unes el portin i les altres no? I per què és cada vegada més freqüent entre noies joves, filles de mares que no el porten?

És veritat que en el cas del vel integral també s'apel·la, per justificar-ne la prohibició, a qüestions de seguretat, com si fos possible amagar armes a sota la part del vel que tapa la cara! I és que en cap moment hem sentit ningú que defensi la prohibició, per exemple, de portar la roba tres talles més grans de la necessària: això sí que permetria amagar armes sota la indumen-

tària! I si es tracta de poder identificar persones, només cal que se'ls demani que mostrin la cara a requeriment de qualsevol agent de l'autoritat, tal com fan les dones a Qatar o a l'Aràbia Saudita quan se'ls reclama. Si es prohibeix sortir al carrer amb la cara tapada, s'aconseguirà que aquestes dones no surtin més: amaguem l'ou, doncs, tot condemnant-les a l'ostracisme i a la impossibilitat d'intervenir en la societat. O potser és això el que s'està perseguint? Compte, doncs, perquè falses polèmiques com aquesta no fan altra cosa que alimentar discursos excloents, com el de PxC i el d'altres partits, suposadament més democràtics però que tenen un discurs semblant en matèria de diversitat cultural.

Pel que fa a la identificació de l'ús del vel amb cultures endarrerides, que posen per davant els aspectes religiosos a la laïcitat necessària en qualsevol societat plural, hem de dir que considerem aquest argument, com a mínim, fal·laç. Efectivament, quan es parla de laïcitat, tot sovint es vol dir uniformitat: els valors culturals europeus són "els més avançats i els més democràtics" i qualsevol que s'hi oposi va en contra del progrés. Fins i tot algunes dones posen en dubte l'existència d'un feminisme islàmic¹: les dones només poden ser feministes a Occident! Però és que la laïcitat no vol dir això: una societat realment laica, com la que nosaltres defensem, és necessàriament una societat respectuosa amb els Drets humans, una societat on totes les religions i creences puguin expressar-se lliurement sense més limitacions que les del respecte per aquests mateixos Drets humans, una societat on les persones puguin vestir com millor els plagui, independentment de si, a l'hora de triar la seva indumentària, es guien pel dictat de l'última moda o per altres motivacions íntimes i personals de les quals ningú no n'ha de fer res.

Existeix el tòpic, la creença generalitzada, que les dones musulmanes són, per definició, més submises que les cristianes o les practicants d'altres religions. I, com a tot arreu, hi ha de tot. Quan s'utilitza aquest tipus d'arguments, se sol obviar, per exemple, que la presidenta de la Junta Islàmica de l'Estat espanyol (l'autoritat màxima en matèria de l'Islam a l'Estat) és una dona; se solen ignorar els múltiples congressos internacionals de feminisme islàmic que se celebren arreu del món -dos d'ells a Barcelona. És probable que a moltes dones musulmanes se'ls generin contradiccions davant de certes actuacions i declaracions dels seus coreligionaris; així com els passa a moltes dones cristianes davant de les declaracions i actuacions d'algunes autoritats eclesiaístiques.

Però el que es més greu de tot plegat, és que quan es parla d'aquests temes, en lloc d'anar a buscar l'arrel de la qüestió, és a dir, en lloc d'anar a parlar amb dones musulmanes i preguntar-los què en pensen, de tot plegat, el que es fa és convocar experts en àrees diverses per tal que opinin o legislin a favor d'aquestes dones... però sense preguntar-los què desitgen elles o com viuen elles les seves contradiccions en el dia a dia. Tot per a les dones, doncs, però sense les dones. I aquestes actituds paternalistes s'emparen en la ignorància del que realment representa sortir al carrer amb un vel: una dona amb hijab sovint es troba completament menystinguda a la feina, al carrer, a qualsevol àmbit social. És un "dona amb mocador" i es veu que això invalida qualsevol altra característica o capacitat de la persona que el porta. Els casos de discriminació, en aquest sentit, són constants: universitàries amb expedients brillants a qui es denega una feina quan compareixen a l'entrevista personal amb el vel, insults al carrer -i fins i tot agressions físiques- que obliguen aquestes dones a sortir acompanyades d'un home (a quin costat situariem aquí, el masculisme?), en definitiva, dones

¹ Sobre feminisme islàmic podeu consultar, entre d'altres autores, Natalia Andújar o Zahra Ali.

tractades sempre com a éssers inferiors només pel fet d'anar vestides d'una determinada manera. I s'ignora també la tasca difícil de les mares musulmanes, que volen la millor escolarització per a les seves criatures sense haver de renunciar per això a les seves creences, quan els seus fills arriben de l'escola dient que els han titllat de futurs terroristes, o a les seves filles, de submises. Els clixés es repeteixen fins a l'extenuació i a l'escola, entre nois i noies que tot just s'estan començant a formar com a persones, el mal que poden fer és ingent i potser irreparable.

A Europa -i, doncs, a Catalunya- és més fàcil prohibir en nom de la llibertat i de la dignitat de les dones (això sempre vesteix), que no pas abordar els problemes en tota la seva complexitat. En primer lloc, cal que ens adonem que, quan es parla o es legisla sobre l'ús del vel (integral o no), s'està atacant directament un dels sectors més desprotegits de la societat: dones, practicants d'una religió no majoritària, pobres i, generalment, estrangeres. Més fàcil, impossible: qui no s'atreveix amb la baula més feble de la cadena social? I això ens porta a fer una reflexió més general sobre la islamofòbia.

Les prohibicions innecessàries de pràctiques concretes només aconsegueixen estigmatitzar els col·lectius que les duen a terme i dificulten així la seva participació normalitzada dins del conjunt de la societat. A França, un país que des de fa temps prohibeix l'ús del vel integral al carrer i l'ús del mocador a les escoles, creix exponencialment el rebuig cap a la població musulmana, de manera que només un 68% de la població considera que les persones musulmanes són franceses, mentre que a l'any 2000 eren el 75%. És cert que atemptats com el que va sofrir el setmanari Charlie Hebdo a primers d'any no ajuden gaire, però també és cert que la majoria de mitjans de comunicació, tant els francesos com els europeus en general, s'han encarregat de posar èmfasi al caràcter suposadament *islàmic* d'aquest atemptat, en lloc de diferenciar entre religió i terrorisme, entre creences o ideologia i actes assassins.

I, d'aquesta manera, el terme *islamofòbia* ha passat a designar aquesta por, aquest odi que fa temps que s'ha generat a Europa contra tot allò que es considera musulmà, ho sigui o no, especialment si prové del món àrab. I com que l'Islam s'ha convertit en l'esca del pecat, se li atribueixen tota mena de fets i pràctiques reprovables (com, per exemple, la mutilació genital, que té els seus orígens en tradicions ancestrals que no tenen res a veure amb l'Islam, i que en algunes zones d'Àfrica encara es practica, tant en comunitats de religió musulmana com cristiana)

Una de les constants del món occidental és la necessitat de buscar un "enemic", real o imaginari, que justifiqui des de la política armamentística (guerra del Golf pèrsic, invasió d'Iraq...) fins a la retallada de drets i llibertats dins dels propis estats. I el món musulmà, actualment, li va com anell al dit: un conjunt de països generalment pobres, heterogeni i dividit, sense una veu comuna. I el que és més curiós és que, dins dels països considerats musulmans, els més rics -Qatar, Aràbia Saudita-, que són "els amics" d'Occident, són els més retrògrads i els que més atempten contra la llibertat de les dones i de la població en general; en el seu moment els EUA van armar els talibans afganesos -una secta fanàtica i brutal, que té molt poc a veure amb el missatge de l'Alcorà- perquè lluitessin contra la Unió Soviètica; en canvi, s'envaeixen països com l'Iraq, que, juntament amb Síria, era un dels que mantenia unes normes socials més properes al que entenem per laïcitat (ara no entrarem a discutir la falta de democràcia d'aquest país, tan freqüent encara al món actual, tant entre països "amics" com "enemics" d'Occident) L'estratègia global occidental -encapçalada pels EUA- ha generat un boc expia-

tori –el món musulmà– difús, heterogeni, poc definible, ideal per justificar qualsevol política agressiva.

Però, mentrestant, què passa als països occidentals? Que la majoria de la població, sigui per mandra, per ignorància o pel missatge irresponsable d'alguns mitjans de comunicació, identifica, cada vegada més, accions terroristes totalment condemnable (atemptats contra les Torres bessones, l'11 M, Charlie Hebdo, etc.) amb... les dones que porten mocador! I la lectura que molts polítics fan sobre la por que genera aquesta identificació és que la societat està demanant que es legisli contra l'ús de determinades indumentàries. En lloc de perseguir les accions terroristes i identificar-ne clarament els culpables (aïllant els grups, en lloc d'emparar-se en terminologies confusionàries, com ara *terrorisme islàmic* o *jihadista*), s'alimenta la ignorància, es confonen ideologies amb accions, s'atribueix una mena de maldat inherent a la religió musulmana, tal com als anys 30 es feia amb la jueva, per tal de sembrar el dubte i la por, i obtenir així la possibilitat de manipular més fàcilment la població. Una gran part de la població, efectivament, creu que s'ha de limitar o perseguir tot allò que té a veure amb el món musulmà i, d'aquesta manera, alguns polítics fan promeses que després no poden complir (moltes vegades són contràries al propi ordenament jurídic espanyol) perquè saben que així en poden obtenir un rèdit electoral entre la població més ignorant i més manipulable i que, per altra banda, no perdran vots entre un sector de la població que no pot votar perquè no se li reconeix un dret democràtic elemental, sinó que se li nega sistemàticament la consideració de ciutadà (la majoria de la població musulmana que viu al nostre país es troba en aquesta situació).

D'aquesta manera, l'únic que s'aconsegueix és no abordar les causes reals del terrorisme (un aspecte que ara no tractarem, ja que no és l'objectiu d'aquest article) i definir, en canvi, un subjecte diana molt fàcilment identificable (les persones musulmanes i, molt especialment, les dones amb vel, que són més fàcils d'identificar) com a causa de la majoria dels mals de la nostra societat. I per protegir-nos d'aquestes dones “tan perilloses”, qualsevol retallada de drets i llibertats queda plenament justificada: des dels aspectes de la “lleï mordassa” que insisteixen en aquest aspecte, fins a les restriccions en la llibertat d'expressió i manifestació, i... de manera de vestir! Una vegada més, la falsa dicotomia entre llibertat i seguretat es resol a favor de la segona.

Conclusions

Una amalgama de reminiscències neocolonialistes, d'etnocentrisme i, sovint, de racisme, acaben generant aquests discursos i aquestes actituds excloents. En aquests contextos, les principals víctimes de la por, així com les principals víctimes de l'exclusió social, sempre acaben essent els sectors més desafavorits de la societat; i l'estratègia de dividir-los sempre, al llarg de la història, s'ha demostrat com a la més eficaç per aconseguir minimitzar protestes i retallar drets i llibertats. Si ens entestem a contraposar la lluita antiracista a la lluita (falsament) feminista, amb actituds paternalistes, com la que sustenta l'argumentari contra l'ús lliure del vel integral, estarem fent el joc, una vegada més, a la tàctica d'enfrontament entre persones i col·lectius que tants rèdits acaba donant al poder establert. No fa pas tant de temps, a França es parlava de “conflictes socials” i se n'analitzaven les causes; ara tot s'està reduint a “conflictes provocats per joves musulmans”: la causa, doncs, sembla que s'explica

per si sola i ja no cal parlar de barris marginats, de falta de recursos econòmics, de manca de perspectives de futur... una vegada més, la tàctica del boc expiatori funciona. I si el boc és una dona, la diana encara és més fàcil. És important, doncs, que sapiguem distingir entre aliats potencials i adversaris, perquè si continuem confonent els termes, mai no aconseguirem la societat lliure i realment democràtica que voldríem. I per això demanaríem als redactors del projecte de nova Constitució catalana que es replantegin el redactat de l'article 13, sobre “Llibertat religiosa”, que, d'una banda diu que “es garanteix la llibertat religiosa i de culte...” i de l'altra “Les pràctiques d'ús de vel integral que oculten la cara en espai públic, sota l'excusa de religió, no són mereixedores d'empara legal”; és una llàstima que no sapiguem aprofitar aquest moment històric per contribuir a configurar una societat més democràtica i més inclusiva, també en aquest aspecte.

ELECCIONS EUROPEES 2014: ÈXIT I PUNT D'INFLEXIÓ PER A L'EXTREMA DRETA EUROPEA?

Aitor Hernández Carr

Llicenciat en Antropologia i Doctor en Polítiques Públiques i Transformació Social. Membre de la consultora Sòcol.

Les eleccions europees del 2014 han suposat un punt àlgid en el creixement de l'extrema dreta al continent europeu. Això és així perquè, entre altres coses, partits amb un discurs netament contrari a l'immigració han guanyat les eleccions a països com França, Regne Unit i Dinamarca. Els seus resultats han generat una enorme atenció mediàtica i han obert tot tipus d'interrogants sobre els antecedents, motius i conseqüències d'aquest èxit. El següent text vol mostrar que és un error considerar aquests resultats com un fet puntual ja que l'extrema dreta ha estat capaç d'anar guanyant espai polític al llarg de les tres darreres dècades i ha anat creant les condicions adients per uns resultats com els actuals. Així mateix, apuntarem la necessitat d'entendre com l'extrema dreta ha renovat el seu discurs i el seu imaginari per fer-se més atractiu entre l'electorat. Finalment, apuntarem alguns dels motius i possibles conseqüències de les eleccions Europees del 2014.

Evolució d'una extrema dreta renovada

En les dècades posteriors al final de la Segona Guerra Mundial, l'extrema dreta europea es trobava en una posició de clara marginalitat política i social. El record traumàtic de la guerra i les evidències del genocidi perpetrat pel règim nacionalsocialista alemany semblaven garantir que la ciutadania europea es mantindria allunyada dels discursos i propostes d'ultradreta. Els èxits electorals obtinguts per formacions polítiques que s'inscriuen en aquesta tradició política eren sempre puntuals i efímers. Aquesta circumstància reforçava la creença que ja no era possible que l'extrema dreta se situés de manera estable en el centre de l'escenari polític europeu.¹

Aquest ordre de coses es va veure severament alterat quan, a partir de la dècada dels 80, diferents partits polítics emplaçats en l'extrema dreta de l'espectre polític van obtenir representació parlamentària. Formacions com el Front Nacional francès (FN), el Vlaams Belang fla-

¹ Goodwin, Matthew J. (2008). «Research, revisionists and the radical right». *Politics*, 28 (1), p. 33-40.

menc (VB) o el Partit Liberal d'Àustria (FPÖ), entre d'altres, s'han convertit en actors polítics de primer nivell en els seus respectius països. Si bé els primers èxits electorals d'aquestes formacions van poder ser considerats un fenomen passatger i, fins a cert punt, anecdòtic, l'extensió per un creixent nombre de països i la consolidació electoral, des de fa anys, d'algunes d'aquestes formacions ha obligat a canviar la mirada sobre el fenomen.² En aquest sentit, l'extensió i estabilitat del fenomen, juntament amb les importants similituds pel que fa a l'ideari i estil polític de les diferents formacions, han fet que es parli de l'emergència d'una nova família de partits. Una família de partits que ha estat qualificada com a «nova extrema dreta», «neopopulisme» o «dreta radical populista», entre d'altres.

Diferents autors coincideixen a considerar que totes aquestes formacions són nacionalistes, i que aquesta característica és el seu nucli ideològic central.³ No obstant això, Mudde proposa que, atès que hi ha altres formacions que també presenten algun tipus d'ideologia nacionalista i que no han de ser confoses amb les de dreta radical populista, es consideri el nativisme com el seu nucli ideològic central. Així mateix, Mudde entén que l'autoritarisme i el populisme també formen part, en un segon pla, d'aquest nucli ideològic. Per la seva banda, Taguieff⁴ apunta que estem davant d'una forma nova i específica de populisme. D'acord amb aquest autor, si el populisme polític clàssic es basava en una apel·lació a les classes populars o humils davant del que s'assenyalava com una classe política corrupta, en el discurs d'aquestes noves formacions s'apel·la tant a aquestes classes populars com a una comunitat nacional interclassista, enfront d'un enemic extern (que identifiquen amb els immigrants) i un altre d'intern (que identifiquen amb els polítics). Aquesta doble exhortació fa que estiguem davant del que l'autor anomena «nacionalpopulisme», essent el cas francès l'exemple paradigmàtic:

«El nacionalpopulisme de Le Pen ofereix simultàniament una veu de protesta i d'identitat. Apel·la a l'*ethnos* (la nació ètnicament pura) i al *demos* (les classes populars "incorruptes"). Apel·la a l'home petit davant dels grans homes i al poble amb relació a una identitat suposadament amenaçada.» (Taguieff, 2004; a Perrineau, 2005:23).⁵

Pel que fa al projecte polític d'aquestes formacions i la relació d'aquest amb el marc institucional de les democràcies liberals, és interessant tenir en compte la influent proposta de Roger Griffin.⁶ Aquest autor considera que aquestes formacions presenten un projecte i una doctrina política que pot ser compresa com un «liberalisme etnocràtic». Això significa que han adoptat el discurs dels drets (dret a la diferència, dret a la pròpia cultura), que accepten que hi hagi punts de vista discordants amb el seu, i que accepten les regles i resultats del sistema de democràcia parlamentària. No obstant això, el seu projecte polític persegueix una exclusió permanent i legalment estipulada d'una part de la població. És una proposta

política que equival a establir un sistema de discriminació institucionalitzat i validat democràticament.⁷ En aquest sentit, la paradoxa d'aquestes formacions, i el major perill que tenen, es troba en el fet que han assumit els postulats del sistema democràtic liberal, però volen que únicament els membres del grup ètnic majoritari siguin considerats membres de ple dret de la societat.⁸ A partir d'aquest plantejament, Griffin i altres autors coincideixen en que el major perill d'aquestes formacions es troba en el fet que el sistema accepti i adopti les seves propostes discriminatòries i excloents. Així, doncs, aquests partits representen el projecte polític d'exclusió i discriminació millor adaptat al context històric actual i, per tant, són la principal amenaça dins de l'espai polític de l'extrema dreta entès en sentit ampli.

La trajectòria d'aquesta família de partits, des de la seva irrupció als anys 80, ha presentat diferents fases, quant a la seva capacitat d'incidència electoral i política. En concret, considerem que poden distingir-se tres grans etapes. Durant els primers anys, les formacions de nova extrema dreta van ocupar posicions clarament secundàries dins de l'escenari polític dels respectius Estats. Tot i atraure una gran atenció mediàtica, els percentatges de vot que obtenien no acostumaven a passar del 10-15 %, i existia un clar posicionament en la resta de partits, en el sentit que no eren socis acceptables per establir pactes o coalicions de govern.

Aquesta situació va començar a trontollar al final dels anys 90. La irrupció d'un nombre encara major de partits de nova extrema dreta, el progressiu creixement electoral d'aquests i l'estabilitat dins dels seus respectius sistemes polítics, van anar minant la consideració de partits marginals i/o no aptes per entrar en pactes i coalicions de govern. L'entrada de l'FPÖ austríac, la Lliga Nord italiana i el Partit Popular Danès (DF) als respectius governs, juntament amb l'inèdit accés del Front Nacional a la segona volta de les presidencials franceses de l'any 2002, van marcar un punt d'inflexió: aquests partits s'apropaven al centre de l'escenari polític. Tot i així, en aquell moment va haver-hi una considerable reacció contra aquests fets. En el cas del Front Nacional de Jean-Marie Le Pen, el seu èxit electoral va ser respost amb mobilitzacions massives i unitàries al carrer, i el reforçament, almenys inicialment, del cordó sanitari al voltant seu. En el cas de l'FPÖ, des de la Unió Europea es van arribar a imposar sancions al govern austríac com a mesura de represàlia per la presència d'aquest partit, unes mesures que van acabar fent caure la coalició del partit ultra amb els conservadors de Wolfgang Schäussel.

La tercera etapa seria el context de crisi econòmica i institucional en què es troba immersa la Unió Europea des del període 2007-2008 fins a la sonada victòria d'alguns d'aquests partits a les eleccions Europees de maig del 2014. És important apuntar que, com hem mostrat, el creixement i l'arrelament d'aquests partits és previ a la crisi econòmica, i que no es pot afirmar que els darrers anys l'extrema dreta hagi crescut a tots els països de manera uniforme. No obstant això, el context de crisi sí que ha anat obrint una finestra d'oportunitat per esdeveniments difícilment imaginables deu anys enrere. Ens estem referint a la sonada irrupció d'un partit obertament neonazi com Alba Daurada a Grècia, del partit neofeixista Jobbik a Hongria, de la victòria del neonazi Marian Kotleba a la regió eslovaca de Banská Bystrica, o la contundent victòria del Front Nacional a les eleccions europees del maig del 2014. Precisament, les

2 Betz, Hans-Georg; Johnson, Carol. (2004). «Against the current-stemming the tide: the nostalgic ideology of the contemporary radical populist right». *Journal of Political Ideologies*, 9 (3), p. 311-27.

3 Mudde, Cas. (2007). *Populist radical right parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press

4 Taguieff, Pierre-André. (2007). «Interpretar la ola populista en la Europa contemporània: entre resurgència i emergència», dins de l'obra: Simón, Miguel Àngel. *La extrema derecha en Europa desde 1945 a nuestros días*. Madrid: Tecnos.

5 Perrineau, Pascal. (2005). «Does Le Penism exist without Le Pen?» Dins l'obra: Casals, Xavier (ed.). *Political survival on the extreme right. European movements between the inherited past and the need to adapt to the future*. Barcelona: Institut de Ciències Polítiques i Socials.

6 Griffin, Roger. (2000). «Interregnum or endgame? Radical right thought in the 'Post-fascist' era». *The Journal of Political Ideologies*, 5 (2), p. 163-78.

7 Antón, Joan. (2007). «La cultura e ideologia política del neopopulismo en Europa occidental: MNR/FN (Francia), FPÖ (Austria) y Lega Nord (Italia)». Dins l'obra: Simón, Miguel Àngel. *La extrema derecha en Europa desde 1945 a nuestros días*. Madrid: Tecnos

8 Griffin, Roger. (2000). (Op. cit.).

eleccions europees, amb la victòria electoral de diferents partits amb un contundent discurs antiimmigració, sembla inaugurar, o certificar, la nova centralitat política adquirida per aquest espai polític. A continuació analitzarem aquests resultats i el seu significat i impacte polític.

Europees 2014: l'extrema dreta arriba al centre de l'escenari polític

Un gran nombre de partits vinculats a l'extrema dreta van obtenir eurodiputats a les eleccions de maig del 2014. Des de la formació neonazi alemanya NPD, que amb un 1% dels vots va obtenir un eurodiputat, fins a la contundent victòria de partits com el Front Nacional francès o l'UKIP britànic. Més enllà de la important suma global d'eurodiputats, és especialment significatiu el fet que partits situats a l'extrema dreta de l'escenari polític guanyessin les eleccions a França, Regne Unit i Dinamarca. Aquest és un fet inèdit i que clarament marca un punt d'inflexió pel que fa a les aspiracions i l'impacte de l'extrema dreta a Europa.

Menció especial mereixen els resultats del Front Nacional. Això és així per la solidesa dels seus resultats i pel fet que el Front Nacional ha tingut històricament un paper preponderant dins del que és la nova extrema dreta europea. No en va, va ser la seva irrupció a les eleccions europees del 1984 el que va provocar un "efecte contagi" portant a d'altres partits, com el Partit de la Llibertat austríac (FPÖ), a imitar el seu discurs polític (Rydgren, 2005)⁹. Des de llavors, tot i no ser sempre el partit que ha obtingut uns percentatges de vot més elevats, el FN ha tingut un paper clau en l'escenari polític de l'extrema dreta europea. En aquest sentit, els seus bons resultats tenen un efecte que va més enllà de territori francès. La solidesa dels seus resultats pot comprovar-se si es té en compte que el FN va ser el partit més votat a pràcticament tots els departaments territorials, el partit més votat entre els joves (30%), els obrers (43%) i els aturats (37%).¹⁰

Motius

El diferents partits que conformen la nova extrema dreta europea presenten diferències pel que fa a les temàtiques que han centrat la seva mobilització política. No obstant, la literatura acadèmica ha senyalat alguns eixos de mobilització política que han estat usats per tots aquests partits i que són imprescindibles per entendre el perquè dels seus èxits electorals. Dins de l'ampli ventall de temàtiques destaquen dues: la capacitat de treure rèdit electoral del desgast de les formacions polítiques majoritàries i de les angoixes i el rebuig que una part de la població mostra envers la presència de població "estrangera" al continent europeu. El que és clau és entendre com aquests partits han perfilat el seu discurs al voltant d'aquestes temàtiques per fer-lo electoralment atractiu per sectors amplis de la ciutadania. No en va aquest discurs també ha estat utilitzat per altres formacions d'extrema dreta que no n'han obtingut un rèdit electoral. La clau es troba en el que Rydgren (2007)¹¹ ha qualificat com un "doble moviment discursiu". Això és, en primer lloc, la capacitat d'aquests partits per deixar enrere

el tradicional discurs de l'extrema dreta, obertament contrari a la democràcia parlamentària, per centrar-se exclusivament en atacar als partits majoritaris i aconseguir així extreuure prou legitimitat com per abanderar el discurs anti-establishment dins del seu respectius sistemes polítics. En quant a la immigració, la clau està en haver abandonat les referències explícites a una suposada superioritat racial i biològica, per adoptar un discurs basat en els suposades diferències i incompatibilitat culturals i en les "problemàtiques" culturals i econòmiques la presència de població estrangera suposaria per a la població autòctona. D'acord amb Rydgren, l'èxitosa mobilització política d'aquests partits es basa en:

"un etno-nacionalismo basado en el "racismo cultural" (la doctrina conocida como "etno-pluralista") y una retórica populista (pero no antidemocrática) anti-establishment político" (Rydgren, 2005; 415).

A les eleccions Europees del 2014 aquestes temàtiques es van combinar amb d'altres que tenien a veure amb el context socio-econòmic actual i el fet que es tractava d'unes eleccions d'àmbit europeu. En aquest sentit, tot i que a cada país va haver-hi importants especificitats, destaca la capacitat que van tenir aquests partits per vincular els discurs anti-immigratori amb un discurs contrari a la Unió Europea, acusant a les "elits" de Brussel·les (introduint així un discurs anti-establishment) d'obrir les fronteres a onades massives de població estrangera sense importa'ls-hi els efectes sobre la població més humil dels respectius països. Aquest discurs trobava un especial eco a països com el Regne Unit on l'entrada de Romania o Bulgària a l'espai de lliure circulació de Schengen ha atiat la por a la possible arribada massiva de mà d'obra no qualificada procedent d'aquests països. Així mateix, ha cobrat importància el discurs de replegament nacional basat en la idea que la Unió Europea ha envaït la sobirania i les competències dels estats-nació per posar-los a les ordres d'unes llunyanes elits burocràtiques i econòmiques. En aquest sentit, el discurs d'aquests partits va saber combinar hàbilment les habituals referències a la immigració amb el context actual de crisi econòmica i crisi del projecte de construcció de la Unió Europea. Així mateix, en l'actual context de crisi econòmica i institucional, aquests partits han aconseguit que una part de l'electorat els vegi com l'única alternativa real i diferenciada respecte a uns partits majoritaris que han aplicat unes mesures econòmiques similars davant d'una crisi econòmica de gran magnitud.

Després de les eleccions: efectes i escenaris de futur

Les eleccions europees poden representar un punt d'inflexió en la trajectòria política de l'extrema dreta europea. Més enllà dels percentatges de vot obtinguts hi ha una sèrie d'elements que cal tenir en compte. En primer lloc, a les eleccions europees del 2014 s'ha vist un important intent per part de l'extrema dreta europea per tenir una major eficàcia i impacte parlamentari. Tradicionalment els partits d'extrema dreta han tingut una escassa activitat al parlament europeu, i, han tingut grans problemes per establir aliances entre ells de cara a formar grups parlamentaris propis (amb el que això implica de més temps i recursos per a la incidència política). Aquesta tendència es va veure severament qüestionada quan, prèviament a les eleccions, partits de la talla del Front Nacional francès o el Partit de la Llibertat austríac van signar un acord pel qual es comprometien a intentar conformar un grup parlamentari propi una vegada passades les eleccions.¹² Si bé les diferències d'aquests partits

9 Jens Rydgren (2005), 'Is extreme right-wing populism contagious? Explaining the emergence of a new party family', *European Journal of Political Research*, (44), 413-37.

10 Sobre els resultats del Front Nacional veure http://internacional.elpais.com/internacional/2014/05/25/actualidad/1401042233_633658.html

11 Jens Rydgren (2007), 'The sociology of the radical right', *Annual Review of Sociology* 33, 241-62.

12 Veure http://www.policy-network.net/pno_detail.aspx?ID=4572&title=The+%E2%80%98Le+Pen-Willers%E2%80%99+alliance+will+change+European+politics

amb d'altres formacions d'extrema dreta van impossibilitar finalment la formació d'un grup parlamentari propi,¹³ aquest moviment va fer palès que els partits amb major suport electoral dins de l'extrema dreta europea tenen la intenció de prendre's més seriosament l'activitat al Parlament europeu i extreure'n el màxim rèdit possible. En aquest sentit, si la nova extrema dreta ha aconseguit marcar cada vegada més l'agenda política de molts països europeus, podríem estar davant d'un escenari futur on això passi també a nivell del conjunt de la Unió Europea i de seves pròpies polítiques públiques.

A nivell electoral, el fet que formacions amb discursos obertament contraris a l'arribada de població estrangera hagin guanyat les eleccions de països tan rellevants com França o Regne Unit, pot tenir l'efecte de trencar els dics de contenció que s'havien construït al voltant de l'extrema dreta al llarg de les darreres dècades. A nivell de partits, es pot accelerar l'erosió de les diferents formes de "cordó sanitari" que han servit per prevenir l'accés de l'extrema dreta a espais de decisió institucionals. En aquest sentit, les eleccions municipals franceses ja van mostrar com el centre-dreta trencava la consigna de demanar el vot pel partit que s'enfronti al FN a la segona volta electoral, possibilitant així que aquest partit hagi assumit l'alcaldia d'onze municipis.¹⁴ Per altra banda, una part de l'electorat que es mantenia allunyat de partits d'extrema dreta per la seva consideració de partits "extremistes" o "marginals" pot reconduir el seu comportament a la vista dels seus bons resultats electorals i que un elevat nombre de ciutadans hagi decidit donar-los el seu vot. L'estratègia política de "desdiabolització" del Front Nacional impulsada per Marine Le Pen té com a objectiu justament aconseguir el vot d'aquella gent que podia estar d'acord amb el discurs del FN però rebutjava donar el seu suport a una oferta política socialment estigmatitzada. En aquest sentit, el fet que els darrers sondejos apuntin que el Front Nacional passaria folgadamente a la segona ronda d'unes eleccions presidencials franceses, i inclús guanyaria la presidència en cas d'enfrontar-se a un candidat del Partit Socialista Francès, mostra que aquesta estratègia sembla està funcionant satisfactòriament pel FN.¹⁵ Per últim, els bons resultats de l'extrema dreta a les eleccions Europees del 2014 poden haver enviat el missatge a partits d'altres països on l'extrema dreta no té un gran impacte electoral (com és el cas de Catalunya i Espanya) que el discurs anti-immigració té un ampli recorregut i pot donar bons resultats electorals. Incentivant així que partits que ja han adoptat un discurs obertament anti-immigració el mantinguin o endureixin, i, que nous partits decideixin assumir aquesta línia discursiva.

¹³ Veure <http://www.bbc.com/news/world-europe-27993210>

¹⁴ Veure http://internacional.elpais.com/internacional/2014/03/30/actualidad/1396177959_071658.html

¹⁵ Veure http://internacional.elpais.com/internacional/2014/09/06/actualidad/1410027118_534721.html

